

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye'de Ekonomik Cografyanin Yüzyili

AUTHORS: Irfan Kaygalak

PAGES: 13-35

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3227772>

Ege Coğrafya Dergisi
Aegean Geographical Journal

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd>

e-ISSN: 2636-8056

Received: 22 June 2023 | Revised: 1 September 2023 | Accepted: 2 September 2023

TÜRKİYE'DE EKONOMİK COĞRAFYANIN YÜZYILI

The Century of Economic Geography in Turkey

İrfan KAYGALAK

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü,
Balıkesir-Türkiye
irfan.kaygalak@balikesir.edu.tr

Abstract

This study focuses on historical development of economic geography in Turkey. In the concept of the study development and institutionalization of economic geography in Turkey is evaluated and examined by certain time periods starting from the last years of the Ottoman Empire to the recent years of the Republic period. Drawing attention to the heteronomous characteristic of the discipline, it defends as a sue generis kind of, Turkey's social, cultural, economic and political context must be considered as an external factor in evaluation and examination of human geography and economic geography specifically. Dealing with history of the discipline in line with this proposition, the study examines the pre-Republic period and the first half-century of Republic by departing from the existing literature while it examines the last half-century of the discipline by concentrating on dissertations prepared in related field. Conclusions such as the regional approach still stands dominant paradigm and economic geography in Turkey is underdeveloped compared to Anglo-American economic geography in terms of studied objects, theoretical framework and methodological preferences are among main findings of the study. Despite the existing renewal efforts especially after the millennium, it seems the future of the discipline depends to the degree of how much it gets afar from its heteronomous characteristic and become more autonomous.

Keywords: Geography, economic geography, history of geography, philosophy of science, Turkey.

Öz

Bu çalışma Türkiye'de ekonomik coğrafyanın gelişim tarihine odaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden başlayıp Cumhuriyet dönemi boyunca ekonomik coğrafyanın nasıl geliştiğini ve kurumsallaştığını belli dönemler itibarıyla ele almaktadır. Disiplinin heteronom karakterine dikkat çeken çalışma, Türkiye'de genel olarak beşeri coğrafya, özelde de ekonomik coğrafyayı ele alırken Türkiye'ye özgü sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamın dışsal bir faktör olarak göz önüne alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu öneri doğrultusunda disiplinin gelişim tarihini ele alan çalışma, Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyetin ilk elli yılını mevcut literatürden hareketle değerlendirmekte; son elli yılını ise doktora tezlerinden hareketle incelemektedir. Çalışmanın temel bulguları ekonomik coğrafyanın çalışma konuları, kuramsal çerçevesi ve yöntemsel tercihleri itibarıyla Anglo-Amerikan ekonomik coğrafyasının gerisinde olduğunu, disiplinde geleneksel bölgeselci yaklaşımın hala hâkim yaklaşım olarak ağırlığını koruduğunu göstermektedir. Özellikle 2000'li yıllarda yenileşme çabalarının görülmesine rağmen ekonomik coğrafyanın gelecekte alacağı şeklin onun heteronom karakterinden uzaklaşmaya bağlı olacağı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, ekonomik coğrafya, coğrafyanın tarihi, bilim felsefesi, Türkiye.

1. GİRİŞ

“Bilhassa kimsesizlerin kimsesi” olan o idealist Cumhuriyet’e

Genel olarak toplumsal tarihin çeyrek asırlık, yarım asırlık ya da yüzyıllık gibi belli başlı dönüm noktaları, toplumların kendi üzerine yeniden düşünceleri ve bulundukları noktayı sorgulamaları için iyi bir nedendir. Cumhuriyetin 100. yılının yarattığı heyecan dolayısıyla coğrafyacılar olarak Türkiye’de coğrafyanın durumu üzerine yeniden düşünme fırsatı bulmaktayız. Camia olarak bunu, hem coğrafya disiplininin geneli için hem de disiplinin alt bilim dallarının ayrıntılı tarihsel incelemesi için yapmamızda yarar vardır. Elbette yüzyıllık tarihin sonunda geline noktanın değerlendirilmesi, genelde belli birtakım kabullere referansla yapılmak zorundadır. Söz konusu olan bir disiplinin tarihi olunca bu referans çoğunlukla evrensel düzeyde o bilimin geldiği nokta olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de genel olarak coğrafyanın ve özelde de ekonomik coğrafyanın tarihsel gelişiminin incelenmesi, kaçınılmaz olarak Anglo-Amerikan coğrafyasına referansla yapılmak zorundadır. Zira özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilimde Batı dünyasının bu bölümü hegemonik bir etkiye sahip olmuştur. Her ne kadar coğrafyanın disiplin olarak kurumsallaşması 19.yüzyıl Avrupası’nda olmuş ve 20.yüzyılın ilk yarısına kadar başta Alman ve Fransız coğrafyacılar olmak üzere Kıta Avrupası geleneği hâkim olmuşsa da (Peet, 1998; Livingstone, 1992; Bekaroğlu & Yavan, 2013; Yavan, 2014) İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Kuzey Amerika başta olmak üzere Anglo-Amerikan coğrafyası egemen olmaya başlamıştır. Günümüzde de bu egemenliği açık bir şekilde devam etmektedir.

Bununla birlikte disiplinler tarih çalışmalarının temel sorunu, referans noktasından ziyade metodolojiktir. Bir başka deyişle tarihi ele alış biçimidir (Özgür & Yavan, 2013). Bu açıdan bir disiplinin tarihi incelenirken ele alış biçimi itibarıyla iki temel yoldan bahsedilebilir. Birincisi, disiplin içi gelişmeleri odağa alan, disiplinin çalışma konularını, tematik tartışmalarını, egemen paradigmalarını, yaklaşımlarını, yöntemsel gelişmeleri ve tekniklerini, ünlü isimleri ve eserleri inceleme konusu yapan ele alış tarzıdır. İkincisi ise tüm bunların gelişimini disiplinin içinde bulunduğu akademik kurumsal yapı, eğitim politikaları, ekonomi, kültür, sosyal ve politik gelişmelerle bağlantılı biçimde ele alan dışsal inceleme biçimidir (Tekeli, 2001; Özgür & Yavan, 2013). Elbette her ikisinin de kendine göre avantajlı ve dezavantajlı yönleri bulunmaktadır. Birincisi, disiplinin iç mantığını ve bunun gelişimini kavramak açısından; ikincisi, disiplinin sosyal bağlamının etkisini kavramak açısından daha anlamlıdır.

Öte yandan bir disiplinin tarihi salt onun içsel mantığına endeksli bir şekilde gelişmemektedir. Her ne kadar kendine özgü bir mikro evren ya da alan olarak görülse de (Bourdieu, 2013) bilimlerin gelişmesi aynı zamanda bilim alanının dışından gelen etkilere de açıktır. Bilimsel gelişmeler, üretilen bilginin niteliği, seçilen yöntemler ve daha birçok disiplin içi durum, disiplinin pratik edildiği toplumsal ve sosyal bağlama göre şekillenebilmektedir. Nitekim bu nedenle bilim ve iktidar arasında yakın bir bağ vardır (Foucault, 1999; Rotry, 2022). Ekonomik, politik, sosyal ve kültürel birçok faktör, dışsal bir unsur olarak disiplin içine nüfuz edecek etkiler yaratabilmektedir. Dışarıdan gelen bu etkilerin ve tazyiklerin derecesi, o disiplinin *heteronom* karakterini belirlemektedir. Dışsal etkilerin nüfuz etme ve yönlendirme düzeyi yükselse o disiplin *heteronom* yani daha az özerk olur (Bourdieu, 2013: 73). Bu da disiplinler gelişmeyi disiplin içi teorik ve kuramsal iç rekabetten ziyade bilimsel olmayan dışsal güçlere bağlı kılar. Kanımca Türkiye’de coğrafya, diğer birçok disiplin gibi (Bourdieu, 2007; Ünsaldı, 2013; Balkız & Ögüt, 2016) kendi içsel gelişme mantığına ve içsel rekabete bağlı gelişme gösteren anlamında *otonom* (özerk) olmayıp *heteronom* bir karaktere sahiptir (Bekaroğlu & Barnes, 2022). Bu nedenle gerek coğrafya gerekse onun alt bilim dallarının tarihi yazılırken bu karakteri göz önüne alınmalıdır. Bu anlamda disiplinin tarihini incelemek açısından ideal olan her iki bakış açısını buluşturan ilişkisel bir okumadır. Ancak böylesi bir tarih okuması bir makalenin sınırlarını aşacak boyutta olacağından kitap türündeki çalışmaların konusu olabilmektedir.

Türkiye’de genel olarak coğrafyanın gelişim tarihini ele alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu tarihsel okumaların ilki Cumhuriyetin yirminci yılı dolayısıyla İbrahim Hakkı Akyol tarafından yapılanıdır (Akyol, 1943a, 1943b ve 1943c). Bir diğeri ise 50.yıl dolayısıyla Erinc tarafından yapılanıdır (Erinc, 1973). Ayrıca bunlara Akyol (1940) ve Tümerterkin (1971) de eklenmelidir. Son yıllarda ise bu alana dair yapılan çalışmaların sayısı artmaktadır (Koçman, 1999; Kayan, 2000; Mutluer & Ölgün, 2002; Gümüşçü, 2012 ve 2019; Gümüşçü &

Karakaş-Özür, 2016; Tanrıkulu & Gümüşçü, 2021). Türkiye’de coğrafyanın kurumsallaşma tarihine odaklanan bu çalışmalara ek olarak yakın zamandaki çok sayıda çalışma ise disiplinin güncel konumunu ve sorunlarını eleştirel bir şekilde ele almaktadır (Bekaroğlu, 2016; Bekaroğlu & Yavan, 2013 ve 2018; Bekaroğlu, Yavan & Anlı, 2019; Bekaroğlu & Yazan, 2021; Arı, 2013 ve 2017; Yavan, 2005a; 2007; 2012 ve 2019; Yavan & Kurtar-Anlı, 2018; Perouse, 2012; Özgür, 2018; Özgür & Yavan, 2013; Tuysuz & Yavan, 2012). Buna karşın coğrafyanın alt bilim dalları itibarıyla disiplinin tarihini ele alan çalışmaların sayısı çok sınırlıdır (Karabulut, 2013; Bekaroğlu & Özdemir, 2014).

Bu çalışma bu alandaki boşluklardan birini doldurma motivasyonu ile Türkiye’de ekonomik coğrafyanın yüzyılını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Disiplinin *heteronom* karakterini göz önünde bulunduran çalışma, böylesi bir değerlendirme için yöntemsel olarak disiplin içi gelişme mantığına odaklanmaktan çok disiplinin gelişiminde etkili olan toplumsal ve sosyal bağlamı ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bu açıdan çalışma, ekonomik coğrafyanın Türkiye’deki gelişme serüvenini üç alt dönem altında ve ayrı ayrı bölümler halinde ele almaktadır. Birinci bölümde disiplinin ilksel kurumsallaşma çabalarının olduğu ve Cumhuriyet dönemine de etkilerinin taşındığı imparatorluk dönemindeki durumu incelenmiştir. Ardından Cumhuriyetin ilk elli yılını kapsayan dönemin değerlendirmesi yapılmıştır. Her iki döneme ilişkin değerlendirmeler ve tespitler daha çok literatürden hareketle yapılmıştır. Bu dönemdeki coğrafyacı sayısının az olması, yazılan eser sayısının sınırlı oluşu ve hali hazırda ilgili literatüre dair değerlendirmelerin varlığı nedeniyle bu yol izlenmiştir. Buna karşın 1973’ten günümüze kadarki son elli yıllık dönem ise doktora tezlerinden hareketle değerlendirilmiştir. Son elli yıldaki coğrafyacı sayısının fazla olması, önceki dönemler gibi her bir coğrafyacıya ait eserlerin ayrıntılı incelenmesini güçleştirdiğinden araştırmacıların akademik kimliğini temsil eden doktora tezlerinden hareketle değerlendirme yapmayı daha anlamlı kılmaktadır. Bu amaçla üçüncü bölümde beşeri coğrafya alanında son elli yılda yazılan doktora tezleri incelenmiş, tezlerin konu başlıklarından, özetlerinden ve içeriklerinden hareketle ekonomik coğrafyayı ele alış biçimleri değerlendirilmiştir. Böylece Türkiye’deki ekonomik coğrafyanın dış dünyadaki ekonomik coğrafyanın gelişimine paralel olup olmadığı tematik, teorik ve metodolojik açıdan sorgulanmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise Türkiye’de ekonomik coğrafyanın mevcut durumunun sunduğu fırsat ve sorumluluklardan hareketle gelecek çalışmalar için öneriler geliştirilmektedir.

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN SON DÖNEMLERİNDE EKONOMİK COĞRAFYA

Türkiye’de coğrafya eğitiminin ve dolayısıyla ekonomik coğrafyanın kurumsallaşma tarihinin serüveni Osmanlı Dönemi’ne kadar geri götürülebilir. Özellikle eğitimde modernleşmenin daha yerleşik hale gelip kurumsallaştığı 19.yüzyılın son çeyreği ile 20.yüzyılın ilk çeyreği bu anlamda önemlidir. Meşrutiyet Dönemi ve sonrasında Batılı tarzda eğitimin yerleştirilmeye çalışılmasıyla birlikte okullaşma oranında bir artış olmuş; bu okullaşmayla beraber genel ve sistematik coğrafya ders kitaplarına olan ihtiyaç artmıştır. Akyol (1943a) Tanzimat sonrası dönemdeki coğrafyanın ezberci ve yer adları ile istatistikî bilgileri sıralamaktan ibaret sıkıcı bir bilgi yığını olarak geri kaldığını belirtse de Meşrutiyet Dönemi sonrasındaki okullaşma ile beraber Alman ve Fransız ekollerinin insan-çevre etkileşimini odak alan bölgesel coğrafya anlayışına uygun kitap türünde eserlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Aslında bu türden, dünyayı kıtaları ya da ülkeleri tanımaya yönelik çok sayıda coğrafya eseri 19.yüzyılda imparatorluk bünyesinde kurulan tercüme bürosu tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Üstüner, 2019). Genel kültür ve betimleyici bilgilerden ibaret olan bu türde eserler adeta birer rehber niteliğine sahipken; sistematik bir içeriğe sahip eserler ise okullaşmanın yarattığı ihtiyaç sonucunda daha sonra ortaya çıkacaktır.

19.yüzyılın özellikle ikinci yarısı bilindiği gibi Osmanlı’nın dış siyasette denge politikasını izlediği yıllardır (Cem, 2017). Bu denge politikası gereği siyaseten yakınlaştığı ülkelere bağlı olarak da batıdan etkilenme biçimi değişmiştir. Bu dönemde Avrupa’da coğrafya Ritter-Vidal de La Blache anlayışı doğrultusunda kurumsallaşıp yaygınlaşırken, denge politikası nedeniyle Osmanlı aydın ve müelliflerinin Fransa’ya yakınlaşması ve eğitim modernleşmesinin Fransa’dan etkilenmesi nedeniyle bu gelenekle tanışıldığı söylenilebilir. Nitekim Üstüner (2019), bu dönemde özellikle Fransızcadan Türkçeye, başta seyahatnameler ve sefaretnameler olmak üzere çok sayıda coğrafi eserin çevrildiğini belirtmektedir. 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyılın başlarında ise ulusal birliğini daha geç tamamlayan Almanya’ya yaklaşıldığından Osmanlı aydınının Almanya’dan etkilendiği bilinmektedir. Tanzimat sonrasında başlayan eğitimdeki modernleşme ve açılan çok sayıdaki yabancı okul

vasıtasıyla da Almanca ve Fransızca kaynaklardan bu coğrafya anlayışının her geçen gün güçlenerek yer edindiğini söylemek mümkündür. Nitekim Tanzimat'tan Cumhuriyet'in kuruluşuna gelinceye değin çeviri kitaplarının dışındaki basılan coğrafya eserlerinin çoğunlukla ya coğrafya ders kitapları biçiminde olduğu ya da askeri amaçlara hizmet eden haritacılık, topografya, askeri coğrafya ve strateji (jeopolitik) ile ilgili eserler olduğu görülmektedir (Üstüner, 2019:57). Özellikle askeri müellifler tarafından *coğrafya-yı sevkü'lceyş* adıyla yazılmış olan strateji (ve jeopolitik) ile ilgili telif eserlerin varlığı, Alman coğrafyasını temsil eden ve 20.yüzyıl jeopolitik kuramlarına kaynaklık eden Ratzel'in coğrafyasının etkisine işaret etmektedir.

Öyle görünüyor ki 19.yüzyılda Harbiye, Mülkiye ve Tıbbiye gibi Osmanlı'nın eğitim alanındaki modernleşmesini temsil eden kurumlardaki (Berkas, 2008) müelliflerin çağdaş coğrafi gelişmeleri ülkeye taşımaya dönük çabaları, çok sayıda telif eserin yazılmasıyla sonuçlanmıştır. Nitekim telif eserlerin birçoğunun adında *usul-i coğrafya*, *coğrafya-yı cedide*, *tarz-ı cedid* gibi *yeni coğrafya* göndermesi yapan ifadeler bulunmaktadır. Buna *istatistik* ve *usul* ile ilgili eserler de eklendiğinde bu müelliflerin Avrupa'daki coğrafya anlayışını modern ve yeni bir coğrafya anlayışı olarak önemseyip benimsedikleri ve bunu ülkeye taşımak istedikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan yaygınlaşan okullaşma nedeniyle okul çocuklarının dünyayı tanımaya yönelik kültürel coğrafya bilgisini taşıma gereği de okul coğrafyasına yönelik *genel coğrafya* tarzı kitap şeklindeki eserlerin yazılmasına ve yaygınlaşmasına aracılık etmiştir. Dolayısıyla hem askeri coğrafyanın hem de okul coğrafyasının o günün toplumsal ihtiyaçları temelinde önemsenmesi nedeniyle zamanın Avrupa'sındaki coğrafya anlayışı tanınmaya başlanmış ve ülkeye taşınmaya çalışılmıştır. Elbette bunun ne ölçüde başarılı olduğu ancak ilgili eserlerin içeriğine bakılarak anlaşılabılır. Bununla birlikte, sadece eser isimlerindeki ifadelerden hareketle bile, geçmişin klasik coğrafya anlayışından toplumsal olarak bir kopma yaşandığı ve *coğrafya-yı cedide*'ye (yeni coğrafyaya) yönelinmesi gerektiği konusunda bir farkındalığın oluşmaya başladığı söylenebilir.

Ekonomik coğrafyanın bu bağlamdaki yerine bakıldığında, Osmanlı Dönemi'nde çeviri eserler dışında kalan yerli müelliflerce yazılmış telif eserlerin önemli bir bölümünün ekonomik coğrafya alanına ait olduğu görülmektedir. Dolayısıyla *yeni coğrafya* anlayışı ya da pratiği kapsamında ekonomik coğrafyanın önemsendiği; daha da önemlisi insan-çevre etkileşimini odak alan betimleyici bölgesel coğrafya anlayışından sapmayı hatırlatacak bir şekilde sistematik yaklaşıma dayalı eserlerin verildiği ilk alanlardan birinin ekonomik coğrafya olduğu söylenebilir. Hasan Fehmi'nin *Coğrafya-i Ticari*'si (1884), Mehmed Hüsrev'in *Memâlik-i Osmâniyye'nin Coğrafya-yı Ticârî*'si (1885) ile Binbaşı Hüseyin'in *Memalik-i Osmaniye Ziraat Coğrafyası* (1885) adlı eserleri bu anlamda sadece sistematik coğrafya ders kitapları değil, aynı zamanda ilk ekonomik coğrafya kitapları olarak da belirtilebilir¹. Bu eserler ile Osmanlı'nın son döneminde basılan başlıca ekonomik coğrafya kitapları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablodaki kitap isimlerinden hareketle birkaç temel hususun göze çarptığı söylenebilir: Bunlardan birincisi ticaret ve tarım gibi sektörel alanlara ilişkin sistematik ekonomik coğrafya eserlerinin ortaya konulmuş olmasıdır. Özellikle ticaret coğrafyasının bu dönemde yazılan ilk ekonomik coğrafya eserlerinden biri oluşu dikkate değerdir. Çünkü Batı'da ilk İngilizce ekonomik coğrafya kitabını temsil eden George G. Chisholm'un *Handbook of Commercial Geography* (1889) (*Ticari Coğrafyanın El Kitabı*) adlı eserinden daha önce yazılmışlardır. Buna karşın Alman coğrafyacı Götz'ün ticari ve ekonomik coğrafyayı birbirinden ayırdığı yıl (Barnes, 2000:13) olan 1882'den üç dört yıl sonra yazılmışlardır. Bu durum, ekonomik coğrafya kitabını sistematik yaklaşımla yazan ilk Osmanlı Dönemi coğrafyacılarının Alman etkisinde kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Bir başka önemli husus ise ekonomik coğrafya eserleri olsa dahi ilk dönem eserlerin müelliflerinin bazılarının askeri kökenli olmasıdır. Modern, Batılı düşüncenin Osmanlı'daki öncü ve taşıyıcı sınıfı olarak adlandırılacak askeri bürokratik sınıfın içinden gelen bu müelliflerin ilk kitap eserleri veren kişiler arasında olması, haritacılıktaki, topografya çalışmalarındaki, jeopolitik ve jeostratejik düşüncelerdeki ağırlığı göz önüne alındığında Türkiye'deki coğrafi düşüncenin şekil almasında askeri coğrafya mantığının ne denli güçlü bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Mehmed Cemal'in *Anadolu İstatistiki, İktisâdî ve Askerî Coğrafyası* adlı eseri ekonomik coğrafyanın askeri coğrafya anlayışı paralelinde yapıldığını göstermektedir.

¹ Doğanay & Coşkun (2012) her ne kadar Binbaşı Hüseyin'in *Memalik-i Osmaniye Ziraat Coğrafyası* adlı eserini ilk tarım ya da ekonomik coğrafya kitabı olarak zikretseler de Mehmet Hüsrev'in ve Hasan Fehmi'nin eserlerini gözden kaçırmaktadırlar.

Tablo 1- Osmanlı’nın son dönemlerinde yayınlanan ekonomik coğrafya eserleri.
Table 1- Economic geography books published in last terms of Ottoman Empire.

Yazar adı	Eser adı	Basım yılı
Hasan Fehmi	<i>Coğrafya-i Ticari</i>	1884
Mehmed Hüsrev	<i>Memâlik-i Osmâniyye’nin Coğrafya-yı Ticârîsi</i>	1885
Binbaşı Hüseyin	<i>Memalik-i Osmaniye Ziraat Coğrafyası</i>	1885
Hüseyin Paşa	<i>Memâlik-i Osmâniyye’nin Zirâ’at Coğrafyası</i>	1886
Hüseyin Rahmi	<i>Coğrafya-yı Zirâ’î ve Sınâ’î ve Ticârî Nâm-ı Diğer Coğrafya-yı Umrânî</i>	1889
Hasan Fehmi	<i>Coğrafya-yı Sınâ’î ve Ticârî</i>	1890
Osman Safvet Geylangil	<i>Memâlik-i Osmâniyye Coğrafya-yı İktisâdîsi</i>	1912
Mehmed Burhaneddin	<i>Coğrafya-i İktisadi</i>	1912
Cevâd Binen-Nüzhet	<i>Coğrafya-yı Ticârî</i>	1914
Faik Sabri (Duran)	<i>Osmanlı Coğrafya-yı İktisâdîsi</i>	1913
Faik Sabri (Duran)	<i>Osmanlı Coğrafya-yı Tabî’î ve İktisâdîsi</i>	1915
Ahmed Hâmid (Ongunsu)	<i>Osmanlı Coğrafya-yı Tabî’î ve İktisâdîsi</i>	1918
Hamit Sadi (Selen)	<i>Osmanlı Coğrafya-yı Tabî’î ve İktisâdîsi</i>	1919
Mehmed Cemâl	<i>Anadolu İstatistikî, İktisâdî ve Askerî Coğrafyası</i>	1920
Yusuf Vezirof	<i>Târîhî, Coğrafi ve İktisâdî Azerbaycan</i>	1921

(Kaynak: Akyol, 1940; Bediz, 1966; Erinç, 1973; Ak, 2004; Doğanay & Coşkun, 2012; Kaya, 2019; Üstüner, 2019).

Her şeye rağmen ekonomik coğrafya eserlerinin sayısı, ekonomik faaliyetlerin bölgesel coğrafi kimliğin ve kültürün en önemli bileşenlerinden biri olarak önemsendiğini göstermektedir. Bölgesel yaklaşımın mantığına uygun bir şekilde alansal farklılaşmayı açıklamaktan çok betimlemeye dönük bir çaba içinde olan bu zamanın coğrafyası, ekonomik faaliyetlerdeki farklılaşmayı yerlerin yaşam biçimlerindeki ve kültürlerindeki farklılığın bir ifadesi olarak okumaktadır. Üstelik söz konusu faaliyetlerin özellikle de tarımın neredeyse tamamen çevresel koşulların belirleniminde olması nedeniyle de insan-çevre etkileşimi ve çevresel determinizm mantığına uygun açıklamalara konu edilebilmektedir. Bu dönem ekonomik coğrafya eserlerinin sanayiden çok tarım ve ticarete odaklanmaları ise sadece çevresel determinizm mantığına uygun olmalarından değil; o dönem Osmanlı ekonomisinin mevcut koşullarıyla bağlantılı olmalıdır. Zira Batı ülkeleriyle kıyaslanabilecek bir endüstriyel gelişme olmadığı gibi var olan girişimler daha çok İstanbul çevresinde toplanmış durumdadır. Ülkenin büyük oranda tarıma ve ticarete dayalı bir ekonomiye sahip olması doğal olarak ziraat ve ticaretin ekonomik coğrafya çalışmalarında öne çıkarılmasını gerektirmiştir. Buna karşın endüstriyel faaliyetler daha az yer tutmakta ve çoğunlukla madencilik ile özdeşleştirilerek ele alınmaktadır. Nitekim her iki dönemde de camiada yoğun emekleri bulunan, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi coğrafyacıları arasında köprü konumunda olan Faik Sabri Duran’ın eserinin içeriğine bakıldığında, o dönem (1913) Türkiye’sinin bölgeler itibarıyla ziraat, ticaret ve madencilik varlığı itibarıyla daha fazla istatistiksel veri sunmakta buna karşın sanayi için aynı şeyi yapmamaktadır (bakınız Dinç, 2015).

3. CUMHURİYETİN İLK 50 YILINDA EKONOMİK COĞRAFYA

Osmanlı’dan Cumhuriyet dönemine geçildiğinde yapılan eğitim reformlarıyla birlikte coğrafyanın ve coğrafya eğitiminin de yeni bir kurumsal altyapıya kavuştuğu söylenilebilir. Her şeyden önce Darülfünun’un dönüştürülmesiyle başlayan üniversite reformunun genel olarak coğrafyanın ve dolayısıyla da ekonomik coğrafyanın gelecekte alacağı seyri belirleyen önemli gelişmelerin başında geldiğini belirtmek gerekir. Yine Cumhuriyetle birlikte ilk ve orta öğretimin devlet hizmeti kapsamına alınması, bunun da okullaşmayı arttırması da önemli gelişmelerden biri olarak zikredilmelidir. Çünkü bunlar, ilk ve ortaöğretim düzeyindeki kültürlenme ve vatandaşlık bilgisi açısından vazgeçilmez öneme sahip olan coğrafi bilginin üretimine olan ihtiyacı arttırmıştır. Üstelik kurucu askeri bürokratik sınıfın yeni Türkiye için önüne koyduğu seküler, batılı ve çağdaş toplum hedefi de coğrafya bilgi alanı ile uyumludur. Zira böylesi bir toplumsal bilinci uyandıracak doğa bilgisi ve eğitiminin ilkokuldan itibaren devlet okulları aracılığıyla yaygınlaştırılması için coğrafya eğitimi gereklidir. Yine yeni vatan imgesine sahip ideal yurttaş bilincinin inşası için de coğrafya eğitime ve bunun yaygınlaştırılmasına ihtiyaç

duyulmaktadır (Durgun, 2011; H. N. Özgen, 2011; N. Özgen, 2016). Dolayısıyla yeni rejimin kurucu idealleri ile coğrafya bilgisi arasında örtüşen bir durum söz konusudur. Bu nedenle dil ve tarih gibi alanlara kıyasla görece daha geç olmasına karşın coğrafya da yeni üniversite reformu ve eğitimin yeni kurumsal yapısı içinde kendine yer bulabilmiştir.

Bu kapsamda en önemli gelişmelerden biri, Türk Coğrafya Kongresi'nin toplanmasıdır. Vatan coğrafyasının inşası için gerekli müfredatın, eğitim ilkelerinin, coğrafi bölge tasniflerinin ve tanımlamalarının yapıldığı bu kongre, bir nevi devlet eğitim programlarında coğrafyanın göz ardı edilemeyeceğinin onayıdır. Bu nedenle coğrafyanın Cumhuriyet Dönemi'ndeki kurumsal temellerinin atıldığı en önemli gelişmelerden biridir. Nitekim kongre ve çıktılarına ek olarak bu dönemde İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra Ankara Üniversitesi'nde de yeni bir coğrafya bölümünün açılışını dikkate alan birçok araştırmacı, bu yılları Türkiye'de modern coğrafyanın kuruluş ve kurumsallaşma yılları olarak tanımlar (Erinç, 1973; Koçman, 1999; Kayan, 2000; Gümüşçü, 2012; Özgür & Yavan, 2013; Gümüşçü & Karakuş-Özür, 2016; Tanrıkuş & Gümüşçü, 2021). Gerçekten de 1970'lerin sonlarına kadar coğrafya eğitimi Türkiye'de üniversite düzeyinde Ankara ve İstanbul Üniversiteleri ile sınırlı kalacak ve söz konusu kongrede ortaya konulan hedef ve stratejiler doğrultusunda belirlenen kurumsal yapı altında bir işlerlik kazanacaktır.

Bu yeni kurumsal yapı içinde ekonomik coğrafyaya bakış açısını ele veren temel bir noktayı özellikle vurgulamak gerekir: Türk Coğrafya Kongresi sırasında coğrafyanın Fen Fakültesi mi yoksa Edebiyat Fakültesi çatısı altında mı yer alması gerektiğine ilişkin tartışmaların ikincisi lehine sonuçlanması, coğrafyaya bütüncül bakış açısının egemen olduğunu ve daha çok beşeri coğrafya ile özdeşleştirildiğini göstermektedir (Erinç, 1973:19). Ancak daha da önemlisi, fiziki ve beşeri biçimindeki ikili ayırımı ikincisinin hep Beşeri ve Ekonomik (İktisadi) Coğrafya biçiminde adlandırılmasıdır. Bu adlandırma, ekonomik faaliyetlerin ve dolayısıyla ekonomik coğrafyanın beşeri coğrafya alanı içerisinde hep en çok önemsenen unsurların başında geldiğine işaret etmektedir. Nitekim Türkiye'de beşeri coğrafya çalışmalarının en yaygın biçimi olan bölgesel coğrafya ve etüt çalışmalarının istisnasız hepsi, ele aldıkları yerlerin ekonomik faaliyetlerine de yer vermektedir. Dolayısıyla Türkiye'de yakın bir zamana kadar, ekonomik coğrafyayı dışarıda bırakan bir beşeri coğrafyanın varlığından bahsedilemez.

Ekonomik faaliyetlerin bu dönemde özellikle beşeri coğrafyanın önemli bir parçası olarak ele alınması, yukarıda değindiğimiz Alman ve Fransız geleneğinin etkisiyle bağlantılıdır. Hettner, Ritter ve Ratzel gibi Alman felsefe geleneğinden etkilenen birçok coğrafyacı, coğrafyayı kültürün ve tarihin yatağı ya da beşiği olarak gördüğünden çevresel coğrafi koşulların kültürel kimlik ve tarihsel gelişmeler üzerindeki etkisine odaklanmaktadırlar. Kültürü temsil eden insan faaliyetlerinin en yaygın biçimi olarak ekonomik faaliyetler de bu kapsamda coğrafyanın belirleniminde kabul edilir. Bu nedenle de bir yerin coğrafyasının açıklanmasında o yerin kimliğinin sembolik parçası olan ekonomik faaliyet türleri de ayırt edici bir nitelik olarak önemsenir ve araştırmaya konu olur. Türkiye'de de bu dönemde vatan fikrinin inşasına odaklanan bir beşeri coğrafya doğal olarak ekonomik faaliyetleri bölgelerin ve yerlerin kimliğinin parçası olarak önemser. “Diyarbakır’ın karpuzu”, “Manisa’nın üzümü”, “Ordu’nun fındığı”, “Rize’nin çayı” örneklerinde olduğu gibi ekonomik ürünler yersel kimliğin temsili öğeleri olarak işe koşulmakta ve okul coğrafyasının temel görevi olan vatan coğrafyasının inşasında başvuru olan sembolik unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Cumhuriyetin ilk elli yılında genel olarak beşeri coğrafyanın yurtdışında eğitim almış ve uluslararası gelişmeleri yakından takip edebilen coğrafyacıların etkisinde olduğu ileri sürülür (Erinç, 1973). Gerek Türkiye'de bulunan yabancı coğrafyacıların etkisiyle gerekse de yurtdışı eğitime gönderilen coğrafyacıların varlığıyla, bu dönem boyunca beşeri ve ekonomik coğrafya alanında çalışan coğrafyacıların uluslararası gelişmeleri yakından takip ettiği söylenilebilir. Öyle ki Erinç (1973:27) Türkiye coğrafyasının o dönemdeki Avrupa üniversiteleri için örnek teşkil eden nitelikte olduğunu belirtmektedir. Ancak Yavan (2005a) uluslararası yayın performansı itibarıyla bakıldığında 2000'li yıllara kadar beşeri coğrafyacıların ciddi bir performans sergilemediklerini ortaya koymaktadır. Öyle ki beşeri ve ekonomik coğrafya alanında yapılan uluslararası yayın sayısı 1980'e kadar sadece sekiz adet olup bunların yalnızca dört tanesi Türk coğrafyacıları tarafından yazılmıştır. Ancak ilginç biçimde bu dört makale ekonomik coğrafya ile ilgili olup Necdet Tunçdilek (Sırrı Erinç ile birlikte) ve Erol Tümertekin'e aittirler (Yavan, 2005a:43). Erinç ve Tunçdilek (1952) Türkiye'deki zirai bölgeler ile ilgili

yayın yaparken, kalan diğer üç yayında Tümertekin (1955, 1962 ve 1964) Türkiye’deki demir çelik endüstrisini, tarımsal işletmelerin yapısını ve tarımsal işgücüne kadın emeğinin katılımını ele almaktadır. Beşeri coğrafyanın diğer alanları değil de ekonomik coğrafya alanında uluslararası yayınların olması anlamlıdır. Çünkü dikkat edilecek olursa söz konusu yayınlar İngilizce yayın yapan dergilerde çıkmıştır ve bu dönem, genel olarak her alanda olduğu gibi bilim alanında da dünya liderliğinin ABD’ye geçtiği bir dönemdir. Oysa Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki coğrafyacıların çoğu Alman ve Fransız geleneklerinin etkisinde olup Almanca ve Fransızca yazabilmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni beşeri coğrafya, İngilizce konuşulan Anglo-Amerikan dünyasının öncülük ettiği bir coğrafyadır. Bu durum Alman ve Fransız geleneğinden gelen eski coğrafyacıların uluslararası yayın performansına etki etmiş olmalıdır.

Öte yandan uluslararası niteliği salt yayın performansı üzerinden ölçtüğümüzde yayın sahibi olmayan diğer nitelikli coğrafyacıları görmezden gelmiş oluruz. Söz gelimi Faik Sabri Duran bu listede yer almamasına karşın coğrafyanın kurumsallaşmasında ve uluslararası düzeydeki niteliğinin tanınmasında bizde öncelik etmiş simalardan biridir. Yine Hamit Sadi Selen, Cemal Arif Alagöz, Ali Tanoğlu ve Besim Darkot yurtdışı eğitimi nedeniyle dünyayı yakından takip edebilen, İngilizce dışındaki yabancı dillerde yayını olan ve ilk elli yılda coğrafyanın kurumsallaşmasında büyük emekleri olan coğrafyacılarıdır. Öyle ki Selen, sahip olduğu donanımı nedeniyle Siyasal Bilgiler Okulu’nda ders verip İskân ve Şehircilik Enstitüsü’nün müdürlüğünü yapmış ve Cumhuriyet Dönemi’ndeki ilk ekonomik coğrafya kitaplarından birinin (İktisadi Coğrafya, 1926) yazarıdır (Belleten, 1969). Cumhuriyet’in ilk elli yılındaki beşeri ve ekonomik coğrafyaya damgasını vuran bu isimlerin hepsi ekonomik coğrafya ile ilgili yayınlara sahiptirler. Selen, Darkot, Tanoğlu, Alagöz ve Tümertekin aynı zamanda tarım, hayvancılık, yaylacılık, enerji kaynakları ve sanayi ile ilgili çok sayıda ders kitabı ve telif eserin sahibidirler (eserler için bakınız Yiğit & Tuncel, 2017). Bunlara değişik eğitim kurumlarında ders veren ve ekonomik coğrafya ile ilgili eserler yazmış olan Selçuk Trak, Mustafa Şekip Yeğin, Süleyman Arısoy ve kısmen Talip Yücel’i de eklemek gerekir. Özellikle Selçuk Trak’ın iktisat tarihine ilişkin eserlerinin varlığı, ekonomik coğrafyayı interdisipliner bir bakış açısıyla ele aldığına işaret etmektedir.

Buna karşın ekonomik coğrafya ile ilgili yayınlar incelendiğinde, bunların çoğunlukla tarım ve ziraat ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Bu konuların ağırlığının birkaç nedenle açıklanabileceğini düşünüyorum: Birincisi, o günün koşullarında Türkiye ekonomisi büyük bir oranda tarıma dayalıdır. Doğal olarak ülkenin gerçeğine uygun bir biçimde tarım ekonomisine öncelik verilmiştir. İkincisi özellikle insan-çevre etkileşimi olarak algılanan bir coğrafya anlayışının hâkimiyeti nedeniyle tarım bu etkileşimin çok açık ve güçlü bir şekilde yakalanabileceği bir faaliyet alanıdır. Yine madencilik ve enerji kaynaklarının doğal koşullar ile olan ilişkisi de bu minvalde kolaylıkla coğrafi çalışmalara konu edilebilmektedir. Üçüncüsü okul coğrafyası kapsamında öğretilen bölge ve yörelerin kimliğini temsil eden ayırt edici niteliklerden biri olarak da tarım ürünleri önemlidir. Bir başka deyişle bölgelerin, yörelerin, illerin doğal koşulları ile kültürel koşulları arasındaki “uyumun” vurgulanması açısından da tarımsal faaliyetler daha anlamlıdır.

Bu dönemde ekonomik coğrafya alanında daha çok sanayiye odaklanan isim ise Erol Tümertekin’dir. Tümertekin’in içki, kağıt, demir-çelik gibi farklı sanayi kollarının Türkiye’deki durumunu inceleyen çalışmaları, sadece diğer coğrafyacılarından tematik bir ayrılığı yansıtmıyor. Aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin teorik anlamda ele alış biçimindeki farklılığa da işaret ediyor. Şöyle ki Tümertekin’in başta sanayi ve ulaşım olmak üzere gerek kitap gerekse makale türünden yaptığı çalışmaları, onun diğer coğrafyacılarıdan farklı olarak Anglo-Amerikan geleneğinin etkisinde olduğunu kanıtlamaktadır. Yine bölgesel kalkınma, bölge planlama ve yer seçimi sorunlarıyla bağlantılı yayınlarının varlığı da o dönem Anglo-Amerikan ekonomik coğrafyasının gündeminden haberdar olduğunu ve onu benimsediğini göstermektedir. Bu yönüyle ilk kuşak coğrafyacıların ardından 1960’lardan sonra uzun bir süre boyunca uluslararası düzeyde ekonomik coğrafya yapan tek coğrafyacı olarak zikredilebilir.

Yeri gelmişken hemen belirtelim: İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem diğer bilimsel alanlarda olduğu gibi ekonomik coğrafya alanında da Anglo-Amerika’nın egemen olduğu ve coğrafyada sayısal devrim ile nitelenen ciddi bir kopuşun olduğu dönemdir. Sayısal devrim kapsamında eskinin betimleyici bölgesel yaklaşımı bilim dışı kabul edilip onun yerine teorik yasaları bulmaya odaklanan ve bunu sayısal model ve teknikler ile yapmayı

savunan yeni bir coğrafya anlayışı gelişir. Bir başka deyişle coğrafyanın genelinde pozitivist paradigmanın etkileri belirir (Barnes, 2000 ve 2001; Scott, 2000; Yavan, 2005b; Kaygalak, 2011a ve 2020). Savaş sonrası gelişen teknolojilerin bu yeni sayısal yöntemleri mümkün kılmasıyla beraber ekonomik coğrafyada lokasyon teorileri gibi bu yeni yöntemlere dayalı analizler ön plana geçmeye başlar. Bilgisayar, radar, uzaktan algılama gibi yeni tekniklere dayanan veri toplama ve analiz teknikleri, sayısal modellemeye dayalı açıklamaları öne geçirmiştir. Beşeri coğrafyada ise, bölgeler arası ticari akışlar, ekonomik etkileşimler, faktör donatıları, bunların yerler arası hareketliliği, bölgesel girdi-çıktı analizleri ile bunların değişik bölgesel niteliklerle olan korelasyonu gibi çok sayıdaki konu nedeniyle, sayısal yöntemlerin en çok kullanıldığı alan ekonomik coğrafya olmuştur (Kaygalak, 2020). Üstelik savaş sonrası dönem hem merkez ülkelerde hem de çevre ülkelerde Keynesgil refah politikaları eşliğinde bölgesel gelişme farklarını ve eşitsizliğini gidermeye dönük yoğun bir gündemin olduğu dönemdir. 20.yüzyılın bu gündemi kabaca 1980'lere kadar bölgesel çalışmalara olan ihtiyacı arttırmış; bölgesel iktisat ve bölge bilimi gibi ekonomik coğrafyanın kardeş bilim dallarının belirmesine neden olmuştur. Ulusal ve bölgesel kalkınma gündemine odaklanan ekonomik coğrafyacılar, yerleşme modelleri, kentsel gelişme modelleri, yer seçimi modelleri, ulaşım modelleri yanı sıra soyut matematiksel modellemeye ve istatistiksel analizlere dayalı birçok konuya el atarak politika ve karar alma mekânizmalarına etki edecek çalışmalar ortaya koymuşlardır. Öyle ki pratik yaşamda karşılık bulan bu karakteri nedeniyle ekonomik coğrafya batıda planlama, bölgesel iktisat ve bölge bilimi gibi disiplinlerle iç içe bir gelişme seyri yakalamıştır (Yavan, 2007).

Ancak bu dönem Türkiye'si savaş sonrası Batı bloğuna katılmış olmakla birlikte, bir çevre ülke olarak henüz bu teknolojileri ve dolayısıyla yöntemleri transfer edip yaygın araştırma gündemine entegre edebilecek bir donanımda değildir. Bu nedenle Anglo-Amerikan coğrafyasında 20.yüzyılın en büyük gelişmelerinden biri olan sayısal devrimi coğrafya alanında gerçekleştirecek teknik altyapıya sahip de değildir. Bir başka deyişle böylesi teknik bir gelişmeyi ekonomik coğrafya alanına aktaracak nesnel bir zemin henüz yoktur. Ancak bunun kadar önemli bir başka neden ve belki de asıl neden, beşeri coğrafyanın (ve dolayısıyla ekonomik coğrafyanın) okul coğrafyası niş alanına hapsedilmiş olması (Özgür ve Yavan, 2013) ve bu misyonla hareket etmesidir. Zira savaş sonrası Batı ile olan entegrasyonla birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde her alanda olduğu gibi eğitimde de ciddi bir derinleşme görülmektedir. Ekonomik coğrafya özelinde bu durum, Erol Tümertekin'in hayatında ve çalışmalarında (Özgüç, 2006) gözlemlenebilmektedir. Tümertekin'in çalışmalarında savaş sonrası Anglo-Amerikan coğrafyacılarının gündemi ve yaklaşımlarını görmek mümkündür. Yine bizde 1960'lardan itibaren izlenen Planlı Kalkınma Modeli kapsamında ekonomik coğrafyanın yeni gündemini temsil eden konularla ilgili araştırmalara ihtiyaç artmasına karşın bunun beşeri ve ekonomik coğrafyamıza çok etki etmediği görülmektedir. Bunun yerine bu araştırma gündemini ve konuları Şehir ve Bölge Planlama bölümleri ile Bölgesel İktisat gibi bilim dalları üstlenmişlerdir (Yavan, 2005a; Özgür ve Yavan, 2013). Dolayısıyla Batı'daki yeni ekonomik coğrafyanın benzerini bizde coğrafyacılar değil, bölge bilimciler, planlamacılar ve iktisatçılar üstlenmişlerdir.

O halde Türkiye coğrafyacılarının savaş sonrası sayısal devrimi ya da o dönemin yeni ekonomik coğrafyasını iskalamaları sadece Türkiye'ye özgü nesnel koşulların bir sonucu değil; aynı zamanda coğrafyanın okul coğrafyası misyonu ile daraltılmış niş alana hapsedilmesinin sonucudur. Nitekim 1950'lerde ve 60'larda ekonomik coğrafyanın en önemli gündemlerinden olan bölgesel kalkınma, bölge planlama, bölgesel tasnif, bölge sınırlarının belirlenmesi vb. gibi birçok konuda Tümertekin ve Erinç'in çalışmaları ve değerlendirmeleri bulunmaktadır (Erinç, 1958; 1959 ve 1963; Tümertekin, 1960 ve 1975). Yani Türkiye coğrafyacılarının önde gelen isimleri söz konusu yeni gelişmelerden haberdardır. Ancak yeni durumu disiplin içine çekecek ve kurumsallaştıracak bir gelişme yaşanmamıştır. Üniversite kurumsal çatısı altında bu alanın şehir bölge planlama bölümlerine ayrılmış olması, mesleki tanınırlık itibarıyla coğrafyanın bu alana dâhil edilmemesi ve bahsettiğimiz klasik okul coğrafyası misyonu, Anglo-Amerika'da ekonomik coğrafya alanında gerçekleşen yeni teorik yaklaşımların ve yöntemlerin bize taşınmasını engellemiş, bunların tekil bireysel çabalardan ibaret şekilde, sönük kalmasına neden olmuştur.

Bu elbette Türkiye ekonomik coğrafyasının gelişimi açısından bir talihsizliktir. Ancak bu talihsizliği, o dönemdeki beşeri ve ekonomik coğrafyacıların yetersizliğiyle değil, coğrafyanın disipliner matris içindeki konumu ve kurumsal yapısıyla açıklamak gerekir. Unutulmamalıdır ki Cumhuriyetin ilk elli yılında coğrafya eğitimi veren iki bölüm vardır ve bu bölümler tüm yurt genelinde coğrafya eğitimi verecek insan gücünü

yetiştirme sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Bu sorumluluk gereği başta kitap, ders notu, harita ve atlas olmak üzere eğitimin ders materyallerini üretmek ile yurttaşlık bilgisi için gerekli olan vatani tanıtacak coğrafi bilgiyi derleyip toplama sorumluluğuyla karşı karşıyadırlar. Yoğun çaba ve emek gereksindiren böylesi bir sorumluluk nedeniyle ilk elli yıldaki coğrafyacılarının hayranlık uyandıracak düzeyde yayın performansı sergilediği görülmektedir. Zamanlarının onlara yüklediği sorumluluk ve yoğun gündemleri arasında başardıklarının başaramadıklarından fazla olduğunun altını çizmek gerekir.

4. SON ELLİ YILDA TÜRKİYE’DE EKONOMİK COĞRAFYANIN GELİŞİMİ

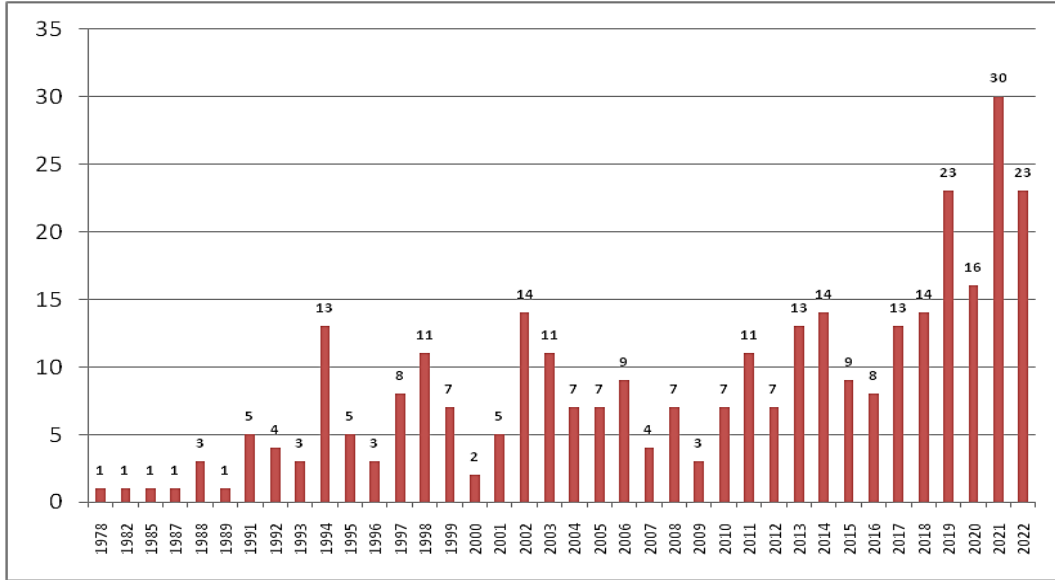
Kabaca 1973’ten 2023 yılına kadar son elli yılda Türkiye’de ekonomik coğrafyanın gelişimine bakıldığında bunu iki alt dönem halinde ele almak mümkün ve anlamlıdır. Birincisi 20.yüzyılın son çeyreği olan ve çoğu araştırmacı tarafından Türkiye coğrafyasının içe kapanma ya da gerileme dönemi olarak adlandırılan yıllardır (Koçman, 1999; Özgür, 2018; Gümüşçü, 2019). İkincisi ise kimilerince yenilik ve değişim dönemi olarak da adlandırılan dış dünya ile bağlantısının arttığı 2000’li yıllardır (Özgür & Yavan, 2013; Özgür, 2018; Arı, 2019; Bekaroğlu & Yazan, 2021). Özellikle 2000’li yıllar, Türkiye’de coğrafya bölümü ve coğrafya öğretmenliği bölümü sayısında ciddi artışın olduğu yıllardır. Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) verilerine göre 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de 45’i coğrafya 7’si coğrafya öğretmenliği bölümü olmak üzere 49 üniversitede lisans düzeyinde coğrafya eğitimi veren bölüm bulunmaktadır. Buna eğitim fakültelerinin sosyal bilgiler bölümleri de eklendiğinde sayı daha da artmaktadır. Bu nedenle son elli yılın değerlendirmesini tek tek coğrafyacıların isim ve eserleri üzerinden yapmak pek mümkün olamamaktadır. Yine kitap eserler üzerinden gitmek de kitap sahibi olmayan çoğu araştırmacıyı dışarıda bırakmayı gerektireceğinden anlamlı bir yöntem olamamaktadır. Bunun yerine ekonomik coğrafyanın gelişimini son elli yılda yazılan doktora tezlerinden hareketle değerlendirmek daha doğrudur. Elbette bu doktora sonrası çalışmaları ve makale formatındaki çok sayıda ekonomik coğrafya çalışmasını değerlendirme dışı bırakmak gibi bir eksikliği beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte doktora tezlerinin akademik anlamda araştırmacıların kimliğini temsil ettiğini göz önüne aldığımızda, bunca coğrafyacı içinde hangilerinin temelde ekonomik coğrafyacı olduklarını belirlemesi açısından da uygun bir yöntem olduğu düşünülebilir.

YÖK’ün tez veri tabanına göre 1973’ten 2023 yılının Nisan ayına kadar konusunda, dizininde veya adında “coğrafya” kelimesi geçen sosyal bilimler alanında yazılmış 784 adet doktora tezi bulunmaktadır. Bunlardan fiziki coğrafya, şehir bölge planlama, çevre mühendisliği, jeodezi, jeoloji gibi alanlarda hazırlanan tezleri çıkardığımızda beşeri coğrafyacılar tarafından yapılmış toplam 325 tane tez kalmaktadır (Şekil 1). Veri tabanına göre 1970’li yıllarda bir, 1980’li yıllarda 7, 1990’larda 59, 2000’li yıllarda 70, 2010’larda 119 ve 2020’li yıllarda 69 adet tez yazılmıştır². Doktora tez sayısındaki bu gelişme trendi elbette artan üniversiteleşme trendi ile uyumludur. Ancak yine de burada bir şerh düşüp coğrafya bölümlerinin sayısının diğer birçok bölüme göre daha büyük bir hızla arttığını hatırlatmak gerekir. Elbette konumuz açısından en önemlisi, söz konusu bu doktora tezlerinin ne kadarının doğrudan ekonomik coğrafya alanı ile ilgili olduğudur.

1973 yılındaki bir tez ve 1980’lerde hazırlanan 7 tez bu açıdan incelendiğinde, bunların, önceki dönemin egemen paradigması olan bölgesel yaklaşımla yazılmış tezler olduğu dikkati çekmektedir. Bu yıllardaki sekiz tezin dördü köy, belde ve ilçe gibi yerlerin etüt ya da bölgesel coğrafyası biçiminde iken iki tanesi kent coğrafyası, bir tanesi rekreasyonel alan ile ilgilidir. Adı itibarıyla ekonomik coğrafya kapsamına sokulabilecek tek tez Doğanay’a (1978) ait olan “*Türkiye besin kaynakları ve nüfusla ilişkileri*” adlı çalışmadır. Ancak salt isimden hareketle değerlendirme yanıltıcıdır. Zira tez içeriklerine bakıldığında direkt ekonomik coğrafya tezi kategorisinde olmamasına rağmen beşeri coğrafya tezlerinin çoğunun ekonomik coğrafyayı da ele aldıkları görülmektedir. Söz gelimi Taşlıgil’e (1988) ait olan “*Manisa Ovaları ve çevresi*” adlı çalışma bir etüt ve bölgesel coğrafya çalışması olmasına karşın çalışma sahasının zirai sorunları ile hayvancılık, yetiştirilen ürünler, sanayi, ticaret, ulaşım ve turizm gibi ekonomik faaliyetlerini de ele almaktadır. Benzer şekilde kent coğrafyası

² Bekaroğlu ve Yavan’a (2018) göre 1973-1979 yılları arasında 20, 1980-1986 yılları arasında ise 16 olmak üzere 1990 öncesi toplam 36 coğrafya tezi hazırlanmıştır. Bu 36 tezin 16’sı ise beşeri coğrafya alanına aittir. Ancak YÖK’ün tez veri tabanında 1990 öncesi döneme ilişkin dış ülkelerde yapılan tezler ile Türkiye’de yapılan tezlerin çoğuna erişilememektedir.

kategorisindeki tezlerde de kent ekonomisini oluşturan faaliyet kollarına ilişkin betimleyici istatistiksel veriler bulunmaktadır. Dolayısıyla ekonomik coğrafyanın beşeri coğrafyanın en önemli bileşenlerinden biri olarak hep önemsendiğini; bölgesel yaklaşıma dayalı, insan-çevre etkileşimini odak alan çalışmaların tümünde önemli bir konu olarak hep yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, coğrafyanın enstitülerde salt “beşeri coğrafya” değil de “beşeri ve ekonomik coğrafya” olarak yer alması bile başlı başına bunun bir kanıtıdır.

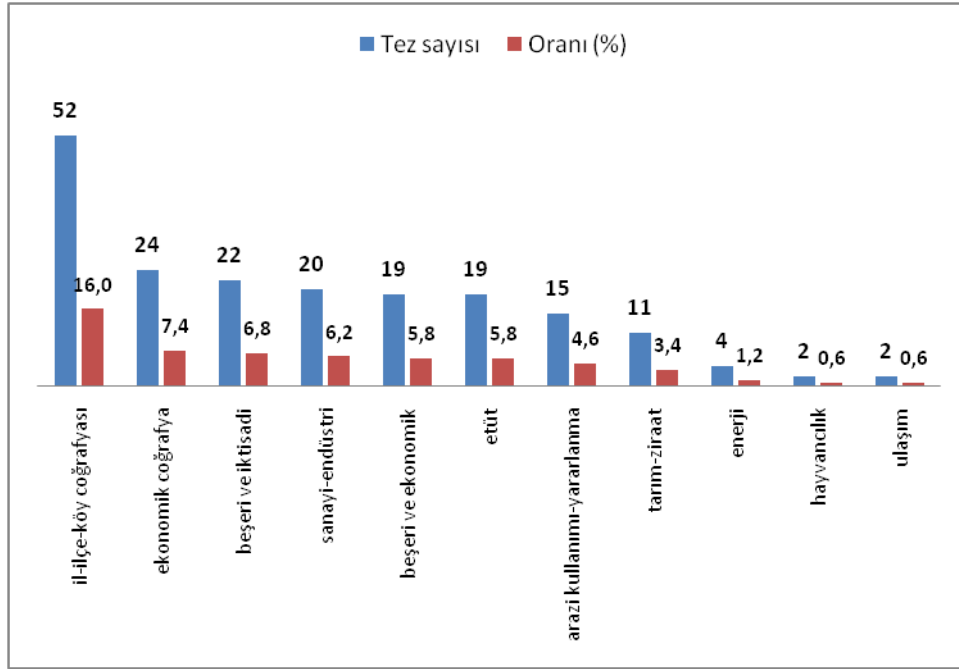
Şekil 1- Yıllara göre beşeri coğrafya alanında yazılan doktora tez sayıları (1973-2022).

Figure 1- The number of dissertations in human geography by years (1973-2022).

O halde doktora tezlerinden hareketle bir değerlendirme yapıldığında 1970’li ve 1980’li yıllarda Türkiye beşeri coğrafyasında hâlâ bölgesel yaklaşımın egemen olduğu; ekonomik faaliyetlerin incelenen bölge ya da yerlerin önemli bir unsuru olması nedeniyle ekonomik coğrafyanın önemsendiği söylenilebilir. Ekonomik faaliyetin kendisi bir amaç olarak önemsenmekten çok, beşeri coğrafya çalışmaları içinde tamamlayıcı bir unsur olarak ele alınır ve ele alınan yerlerin/bölgelerin betimleyici bir karakteri olarak önemsenir. Maalesef bu yaklaşım, başta 1990’lar olmak üzere daha sonraki yıllarda da bu şekilde devam etmiş ve etmektedir. İlerleyen yıllarda da bölgesel yaklaşım ve insan-çevre etkileşimi odaklı ele alış tarzı yaygınlık kazanırken ekonomik faaliyetler, çevresel koşulların ve ortamın göstergesi ve sonucu olarak okunmaya devam edecektir. Şekil 2’de görüldüğü gibi son elli yılda başlığı içinde tarım, ziraat, hayvancılık, enerji ve ulaşım geçen, ekonomik coğrafya tezi olarak kabul edilebilecek tezlerin sayısı çok sınırlıdır. Buna karşın sanayi veya endüstri kelimelerinin geçtiği tez sayısı görece daha fazladır. Ancak asıl yoğunlaşma, başlığında “x’in (yer adı) beşeri ve ekonomik (veya iktisadi) coğrafyası”, “x’in ekonomik coğrafyası”, “x’in coğrafyası” ve “x’de arazi kullanımı” gibi ifadeleri içeren monografya çalışmalarında olmaktadır. Bu da ekonomik coğrafyanın daha çok monografik çalışmalar içinde ve onların bir parçası olarak yapıldığını göstermektedir.

Ekonomik faaliyetlerin bu türdeki ele alınış tarzının ardında yatan temel baskı ya da itki, önceki dönemden kalan okul coğrafyasının etkisinin yanı sıra, coğrafyanın insan ve doğal koşullar arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı olarak kodlanmasıdır. Bu kavrayış biçiminin getirdiği baskı iklim, topografya, hidrografya, morfoloji, jeoloji vb. diğer çevresel koşullarla ilişkisi kurulamayan faktörleri ve durumları “coğrafya değildir” şeklinde görmeye ve açıklama çerçevesinin dışında bırakmaya neden olmaktadır. Bir başka deyişle disiplinin uzun tarihsel geçmişi içinde yer alan geleneksel bölgesel yaklaşımının disiplinin ontolojik temeli olarak alınması; bu ontolojik temel dışındaki teorilerin ve yöntemlerin coğrafya dışı kabul edildiği bir tutuculuğa yol açmaktadır. Bu nedenle bu yıllarda ve sonrasında beşeri coğrafyacılar teoriye kör ve sağır kalmışlardır (Kaya, 2005). Teorik yoksunluk

ise metodolojik tekdüzeliği beraberinde getirerek yapılan çalışmaların içerik itibariyle adeta birbirinin tekrarı konumuna düşmesine yol açmaktadır.

Şekil 2- Başlığındaki bazı terimlere göre tezlerin dağılımı.

Figure 2- Distribution of the dissertations according to some terms in their topics.

Nitekim başlığında etüt, x yerinin (köyünün, ilçesinin, ilinin) coğrafyası, x yerinin beşeri ve ekonomik (ya da iktisadi) coğrafyası, x yerinde (havzasında, ovasında vs) insan ve ortam (ya da çevre) etkileşimi, x yerinde (havzasında, kentinde, ovasında vs.) arazi kullanımı (yahut araziden yararlanma biçimleri) ifadeleri geçen tezlerin tamamı, bu şekilde belli bir teorik argümana ve yöntemsel tartışmaya sahip olmaksızın, 19.yüzyılın ve klasik çağın bölgesel coğrafya anlayışına uygun betimleyici çalışmalardır. Bütün bu çalışmalar ele aldıkları alanın ekonomik faaliyetlerini tarif etmektedirler. Özellikle adında etüt geçen ya da x yerinin beşeri ve ekonomik (iktisadi) coğrafyası ve x yerinin coğrafyası biçiminde isimlere sahip tezlerin içeriği incelendiğinde tüm bunlarda yerlere ait tarımsal ürün deseni, yetiştirilen hayvan türleri ve sayısı, sanayi tesisleri ve kolları, ticari işletme sayıları gibi ayrıntılı ancak deskriptif ekonomik veriler sunulmaktadır. Yine arazi kullanımı, değişimi ya da araziden yararlanma biçimleri şeklindeki başlıkları taşıyan tezlerin içeriğinde de tarımsal ürün çeşitliliği, bunun alansal dağılımı, ormancılık, sanayi alanları, ticari alanlar gibi konular yaygın şekilde ele alınmakta ve ekonomik faaliyetlerin boyutuna ilişkin detaylı betimsel veriler sunulmaktadır. Bu nitelikteki çalışmalar göz önüne alındığında ekonomik coğrafyanın Türkiye’de beşeri coğrafyanın tamamlayıcı unsuru olarak çok yaygın bir şekilde çalışıldığı söylenilebilir. Ancak esas amaç olmaktan çok monografik çalışmalarda bölgesel karakteri tamamlayan unsur şeklinde çalışılmaktadır. Üstelik bu da herhangi bir kavramsal ve kuramsal çözümlemeye tâbi tutulmaksızın çoğunlukla durum tespitine denk betimleyici bir tarzda yapılmaktadır.

Oysa aynı yıllarda başta Anglo-Amerikan dünya olmak üzere, sosyal bilimlerin genelinde köklü dönüşler yaşanmakta ve ekonomik coğrafya da bundan derin bir şekilde etkilenmektedir. Fordist üretimin ve Keynesgil refah devletinin kentsel ve bölgesel ekonomik gelişmeleri şekillendirdiği 1960’lar ve 1970’ler, özellikle ekonomik coğrafyada yeni eleştirel yaklaşımların ortaya çıktığı yıllardır. 1960’larda ekonomik coğrafya içinde önceki dönemin sayısal devriminin uzantısı tartışmalar yaygınlaşıp davranışsal ekonomik coğrafyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu davranışsal yaklaşım, epistemolojik kabulleri itibariyle hâlâ sayısal devrimin pozitivist paradigmasının içinde kalmaktadır. Genel olarak beşeri coğrafyada özelde de ekonomik coğrafyadaki asıl kırılma noktası ise 1970’lerde sosyal bilimlerde yükselen Marksizm ve yapısalcılık kuramları

ile olmuş; daha sonra ise feminizm ve anarşizm gibi radikal yaklaşımların etkisiyle bu kırılma devam etmiştir (Scott, 2000; Barnes, 2001; Peet, 1998; Toprak, 2022).

1970’lerde ekonomik coğrafyada savaş sonrası Fordist üretim sistemi ve Keynesçi refah politikaları altında giderek artan bölgesel eşitsizliklerin önceki teori ve yaklaşımlarla açıklanamaması nedeniyle Marksist ve yapısalcı yaklaşımların kapitalist sisteme özgü üretim dinamiklerini ve sosyo-politik yapısal koşulların önemini vurgulayan açıklamaları ön plana çıkmaya başlamıştır. Kent coğrafyası ve bölgesel ekonomik gelişme düzeylerindeki eşitsizliklerin ve ayrışmaların temel nedeni olarak kapitalizme özgü yapısal koşullar kabul edilirken (Harvey, 1973 ve 1975) işgücünün mekânsal ayrışması, eşitsiz coğrafi gelişme yasası, ücretlerin coğrafi farklılaşması, sermaye birikiminin coğrafi mantığı gibi kapitalist sisteme özgü mekânsal dinamiklerin ve süreçlerin rolüne olan vurgu da sürekli artmıştır (Harvey, 1982; Massey, 1984; Smith, 1984). Aynı dönemde Lefebvre’nin öncülüğünde mekânın üretimi kavramı etrafında yürütülen tartışmalar ise sosyal bilimlerin gündemine sosyo-mekân kavramını getirmiş ve geleneksel mekân kavrayışından sapan yeni bir mekân anlayışının yerleşmesine aracılık etmiştir (Lefebvre, 1974). Bu ise sosyal bilimlerin genelinde kültürel, politik ve toplumsal fenomenlerin açıklanmasında mekânı ayrı bir açıklayıcı unsur olarak ele almayı ifade eden mekânsal dönüşe (*spatial turn*) neden olmuştur (Yurdadön-Aslan & Yavan, 2018; Kaygalak, 2020 ve 2022). Sosyo-mekân anlayışının yaygınlaşmasıyla beraber ekonomik coğrafyada 1980’lerden itibaren *kültürel dönüş* (*cultural turn*) yaşanmış ve devamında ekonominin eşitsiz gelişiminde ya da bölgesel farkların açıklanmasında bölgelere özgü sosyal ve kültürel nitelikler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır (Martin, 1994).

Elbette bu teorik gelişmelerin hepsinin ardında değişen dünyanın nesnel mantığı yatmaktadır. Ekonominin coğrafyasındaki köklü dönüşümler ekonomik coğrafyanın da tematik ve teorik çerçevesini değiştirmeye neden olagelmıştır. Merkez ülkelerdeki sanayisizleşme süreçleri, Fordist üretimin girdiği kriz, merkez ve çevre ülkeleri nezdinde görülen yeni uluslararası iş bölümü, çevrede yeni sanayileşen ekonomilerin yükselişi ve ekonomide artan uluslararası işbirliği, başta Marksizm ve feminizm olmak üzere sosyal bilimlerin değişik alanlarındaki yapısalcı açıklamaların ekonomik coğrafyaya taşınmasına neden olmuştur. 1980’ler ve 1990’lar ise neoliberal politikaların kurumsal çatısı altında artan küreselleşmenin ekonominin coğrafyasını belirlediği yıllar olmuştur. Mal, para, hizmet ve insan akışlarındaki niteliksel ve niceliksel dönüşümler, ekonominin coğrafyası açısından küresel düzeyde kaymalara neden olmuş; geçmiş dönemin üretim coğrafyasından tamamen farklı yeni bir mekânsal organizasyon biçimi ortaya çıkmıştır (Dicken, 2003). Bu yeni organizasyon biçimi ve uluslararası işbirliği ekseninde şekillenen ekonominin mekânsal boyutunu inceleyen ekonomik coğrafyanın gündemi de 1990’larla beraber esnek üretim organizasyonu, Postfordizm, yeni endüstriyel bölgeler ve küresel değer zinciri tartışmaları etrafında yoğunlaşmaya başlamıştır (Storper, 1997; Scott, 2000). Üstelik esnek üretim organizasyonu ve yeni işbirliği kapsamında yükselen yeni bölgesel ekonomileri ve yerellikleri anlamaya dönük araştırmalar bu bölgelerin ayırt edici ve fark yaratıcı özellikleri olan sosyal ve kurumsal yapılarını okumayı gerektirmiştir. Bu nedenle özellikle Anglo-Amerikan ekonomik coğrafyasının 1990’lardaki gündemi büyük oranda yeni yerelcilik çalışmalarıyla meşgul olmuştur (Scott, 2000). Ancak bu yerelcilik çalışmaları klasik bölgesel yaklaşım gibi olmayıp başta Esnek Üretim Okulu ve Düzenleme Okulu olmak üzere, sosyal bilimlerin değişik kavramsal çerçevelerini buluşturan yeni bir açıklama çerçevesine dayanmaktadır.

Bizde ise beşeri ve ekonomik coğrafyacılar maalesef dünyadaki tüm bu gelişmelere kayıtsız kalmışlardır. Ana hatlarıyla belirttiğimiz bu yoğun gündem Türkiye beşeri ve ekonomik coğrafya çalışmalarında kendine yer bulamaz. 1990’larda hazırlanan 59 adet tezin 13 tanesinin (%22) başlığında “beşeri ve ekonomik (ya da iktisadi)” kelimeleri geçmesine rağmen bunların hiç birinde yukarıda değindiğimiz literatür ele alınmaz ve ilgili kavramsal çerçeve kullanılmaz. Hatta başlığında etüt, arazi kullanımı, x yerinin coğrafyası gibi ifadelerin geçtiği tezleri de sayarsak 59 tezin 31 tanesi yani % 53’ü betimleyici bölgesel yaklaşımla yapılan tezlerden oluşmaktadır ve ekonomik faaliyetler daha önce yapıldığı gibi durum tespiti içeren betimsel değerlendirmeler biçiminde ele alınmaktadır³. Burada Avcı’nın (1991) şeker sanayisini ele alan çalışması ile Mutluer’in (1995) Denizli sanayisini ele alan çalışması tematik olarak farklıdır. Tarım alanında ise Akova’nın (1994) ve Özözen’in (1997)

³ Bekaroğlu & Yavan da (2013: 63-64) 1980 ile 2000 yılı arasındaki dönemi, disiplinin kendi kabuğuna çekildiği “*yitik dönem*” ve “*Milli Coğrafya dönemi*” (Bekaroğlu & Yavan, 2018: 91) olarak adlandırmakta ve söz konusu bu yargıyı desteklemektedirler.

çalışmalarının tematik olarak diğerlerinden farklılaştığı söylenilebilir. Ancak onlar da yine zamanın Anglo-Amerikan coğrafyasındaki kavramsal ve teorik çerçevesinden uzak biçimde durum ve sorun tespitine odaklanmış vaziyettedirler. O yüzden 1980’li ve 1990’lı yıllar Türkiye beşeri ve ekonomik coğrafyacılarının dışsal gelişmelere kayıtsızlığının en güçlü olduğu yıllardır. Bunda dış dünyayı takip edebilecek yabancı dil ve kültüre sahip jenerasyonlardaki coğrafyacıların yaşı gereği akademiden yavaş yavaş çekilmesi ve etkilerinin sönükleşmesi rol almış olmalıdır⁴. Bekaroğlu & Barnes (2022) bu kayıtsızlık ve içe kapanmada 1980 darbesinin de etkili olduğunu savunmaktadırlar.

Ancak unutulmamalıdır ki bu yıllar Türkiye’de kent ve bölgesel ekonomik gelişme açısından hızlı dönüşümün yaşandığı yıllardır. Bir yandan İstanbul gibi geleneksel sanayi merkezlerinin desantralizasyonu ile çevresine taşan etkisi yaygınlaşmakta diğer yandan da yeni sanayi odakları olarak bilinen *Anadolu Kaplanları* yükselmektedir (Köse & Öncü, 1998). Küresel ekonomiyle entegrasyonunun giderek arttığı bu yıllarda, Türkiye sanayisinin mekânsal örüntüsünde de ciddi değişimler meydana gelmeye başlamıştır (Eraydın, 2002; Kaygalak, 2016). Sanayinin coğrafyasındaki bu dönüşüme Türkiye ekonomik coğrafyacıları kayıtsız kalsa da başta şehir ve bölge planlamacılar olmak üzere Türkiye sosyal bilimcilerinin birçoğu kayıtsız kalmaz (Erendil, 1998; Eraydın, 1999; Filiztekin & Tunalı, 1999). Nitekim Türkiye sosyal bilimcilerinin bu konuları değerlendirirken kullandığı kavramsal çerçeve batılı ekonomik coğrafyacıların ürettiği kavramsal çerçeveye örtüşmektedir. Bu da diğer sosyal bilimciler batıdaki ekonomik coğrafyanın yeni kavramsal çerçevesini tanıırken neden Türkiye’de coğrafyacıların aynı şeyi yapmadığı sorusuna bizi geri götürmektedir. Bekaroğlu & Barnes’in (2022) iddia ettiği gibi coğrafya disiplindeki bu durumu salt askeri darbenin etkisine bağlayamayız çünkü söz konusu darbe diğer sosyal bilimler için de benzer sonuçlar üretmiştir. Yine üniversite ve akademik yapının merkezîyetçi ve hiyerarşik kurumsal yapısı da tek başına açıklayıcı olamaz çünkü yine diğer disiplinler de bu yapı içinde yer almaktadırlar. O halde Türkiye coğrafyacılarının dış dünyadan kopukluğunu ve teorik gelişmelere kayıtsızlığını coğrafyalara ya da coğrafyaya özgü nedenlerde aramak gerekir. Bu açıdan disiplinin yukarıda bahsedilen niş alana hapsolması ile coğrafyacıların habitusunun açıklayıcı faktör olabileceği bir kez daha akla gelmektedir. Bu nedenle bu dönem coğrafyacılarının bireysel tutum ve yaklaşımlarını, sosyal ilişkilerini, işbirliği ağlarını, ideolojik konumlamalarını, disiplin alanındaki *güç geometrisini* (Massey, 1993), bu güç geometrisini belirleyen öznel bağlantılardan doğan sosyal sermayelerini ve dolayısıyla güç geometrisi içindeki pozisyonlarını anlamaksızın bu kayıtsızlığın nedenlerini tam olarak ortaya koymak mümkün değildir. Bir başka deyişle alanın sosyolojisini yapmaya ve heteronom karakterinin şekillendirdiği güç ilişkilerini çözümlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

1990’lar için yapılan değerlendirmeleri 2000 yılı sonrası için de genellemek mümkündür. Özellikle 2000 sonrası ilk on yıl çok şeyin değiştiği ileri sürülemez. Söz gelimi 2000-2009 arasında hazırlanan 70 tezin 13’ünün (% 19) başlığında “beşeri ve ekonomik (ya da iktisadi)” kelimeleri geçmektedir. Yine bu yıllardaki tezlerden 20 tanesi bir ilçenin, ilin ya da havzanın coğrafyası veya etüdü biçiminde bölgesel coğrafya çalışmalarından oluşmaktadır. Başlığında insan-çevre etkileşimi veya arazi kullanımı olan altı tezi de eklediğimizde yine bu dönem yapılan tezlerin yarısından çoğunun klasik bölgesel yaklaşımla yapıldığını, insan-çevre geleneğinin sınırlarına taşan bir coğrafya anlayışının hâlâ yerleşemediği savunulabilir. 2010 ve sonrasında yazılan 188 doktora tezinin de yine 16’sı x yerinin beşeri ve ekonomik coğrafyası, 4’ü x yerinin etüdü ve 10’u x yerinin coğrafyası başlığını taşımaktadır. 2010 ve sonrasında bu başlıklar altında geleneksel bölgesel coğrafya yaklaşımıyla yapılan il, ilçe ya da kasaba güzelleme biçimindeki betimleyici çalışma sayısının toplam tezlerin % 19’unu oluşturduğu görülmektedir. Bunlara betimleyici tarzda yapılan kent coğrafyası ve turizm coğrafyası çalışmalarını da eklersek oran daha da yükselmektedir.

Ancak bu geleneksel yaklaşımın göze çarpan niteliğine karşın 2000’li yıllar aynı zamanda değişimin ve yeniliğin yaşandığı yılları da temsil etmektedir (Yavan, 2012 ve 2019; Bekaroğlu & Yavan, 2013 ve 2018; Özgür & Yavan, 2013). Yine tezlerden hareketle konuşacak olursak önceki dönemlerde yapılan arazi kullanımı ve değişimi ile ilgili çalışmalarda yeni yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde kent coğrafyası ile ilgili çalışmalarda da istatistikî betimlemeye dayalı klasik yaklaşımların yanı sıra sayısal modellemelere ve yeni teknolojilere dayalı yöntemleri kullananların sayısının giderek arttığı da göze çarpmaktadır. Son yıllarda özellikle

⁴ Türkiye coğrafyacılarını jenerasyonlar düzeyinde ele alan çalışma için bakınız Bekaroğlu, Yavan & Anlı, 2019.

uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemleri, mekânsal istatistik analizi ve sosyal ağ analizi gibi yeni teknik ve yöntemlere dayalı çalışmaların sayısında bir artış olduğu görülmektedir. Yine geçmişte belli bir kuramsal ve metodolojik izahata ya da açıklamaya ihtiyaç duyulmaksızın tezler yapılırken son yıllarda kuramsal ve metodolojik açıklamaların ağırlığının arttığı görülmektedir. Nitekim 2000’li yıllar önceki döneme kıyasla dış dünyayla bağlantının daha fazla arttığı ve bunun da yabancı yayın performansında kendini gösterdiği yıllardır (Yavan, 2019). Yavan’ın da belirttiği gibi her ne kadar bu performans az sayıda aktör tarafından sergilenmiş olsa da uluslararası bağlantısallığın artışı ve bunun kurumsallaşması, disiplinin gelişim tarihi için kritik bir öneme sahiptir. Nitekim Türkiye coğrafyasında değişimi kurumsallaştırmaya dönük birçok arayışın ve adımın atıldığı bu yıllar (bakınız Özgür, 2018; Arı, 2019), aynı zamanda bu yenilikçi arayışların disiplinin heteronom karakteri nedeniyle sekteye uğratıldığı ve kısmen yavaşlatıldığı yılları da temsil ettiği söylenebilir. Bu nedenle disiplinin, geleneksel yaklaşımların ve yeni güncel yaklaşımların bir arada görüldüğü ikili bir formda yol aldığını söyleyebiliriz.

Söz konusu bu ikili form ekonomik coğrafya özelinde de geçerlidir. Doktora tezlerinden hareketle bakıldığında ekonomik coğrafya çalışmalarında daha önce ele alınmayan konuların incelendiği ve yeni yöntem ile tekniklerin kullanıldığı söylenebilir. Yukarıda da değinildiği gibi geleneksel yaklaşımla yapılan çok sayıda betimleyici çalışma hâlâ ağırlığı oluşturmaktadır. Ancak daha önce Türkiye ekonomik coğrafyasında çalışılmayan yeni konuların çalışmaya ve yeni yöntemlerin de kullanılmaya başlandığı; dış dünyadaki gelişmeleri teorik ve metodolojik yönleriyle takip edip bunu içeriye taşımaya çalışan çabaların olduğu görülmektedir. Söz gelimi bunlardan Yavan’ın (2006) çalışması, hem Türkiye’de ilk defa neoklasik ekonomik coğrafya yaklaşımına dayalı lokasyon teorisi perspektifiyle çokuluslu şirketlerin yabancı sermaye yatırımlarının yer seçimini konu edinmekte hem de bunu ilk kez regresyon analizi gibi niceliksel istatistiksel yöntemlerle yaparak öncekilerden ayırmaktadır. Yine Kaygalak (2011b), ekonomik coğrafyanın 1990’lardan bu yana en yaygın gündemlerinden bir olan sanayi kümelenmesi konusunu kurumsal ve evrimsel ekonomik coğrafya perspektifiyle ele aldığı çalışmasında girdi-çıkıtlı analizi ile mekânsal istatistik analizi tekniklerine ek olarak betimleyici düzeyde de olsa sosyal ağ analizi tekniklerini kullanmaktadır.

1990’larda yeni endüstriyel bölgeler ve Postfordizm üzerine yapılan çalışmalarla birlikte yerelliklerin ve bölgelerin sosyo-kültürel niteliklerini açıklayıcı bir kategori olarak ön plana almayı öneren kurumsal ekonomik coğrafya yaklaşımı ve yine bu yaklaşımın içindeki tartışmalardan doğan evrimsel ekonomik coğrafya yaklaşımı 2000’li yıllarda ekonomik coğrafyanın yeni gündemi olmuştur. Özellikle yeni endüstriyel bölgelerdeki öğrenme ve bilgi dışsallıkları ile yığılma dışsallıkları, mekândan kaynaklanan dışsallıkların ve getirilerin bölgesel ve ulusal rekabetçilikte temel açıklayıcı unsurlardan biri olarak ele alınmasına neden olmuştur (Scott & Storper, 2003; Duranton & Storper, 2006). Ekonomik coğrafya içindeki öğrenme ve bilgi dışsallıkları inovasyon coğrafyasının ortaya çıkışına neden olurken tüm bu gelişmeleri destekleyen temel itkilerden biri de iktisat ve dış ticaret teorisi alanından gelmiştir. Dış ticaret teorisinde eksik rekabete dayalı uzmanlaşma eğiliminin modellenmesi (Krugman, 1991 ve 1995) ile iktisatta kümelenmenin yeni ulusal rekabet avantajları olarak tanımlanması (Porter, 1990), iktisat teorisinde mekânsal dönüşe neden olmuştur. Böylece iktisat teorisinde ve dış ticaret teorisinde mekânsal yığılma getirilerinin neoklasik iktisadın temel varsayımlarına ve yöntemlerine uygun olarak yeniden formüle edildiği “*yeni ekonomik coğrafya teorisi*” ortaya çıkmıştır (Martin & Sunley, 1996). Bütün bunlar ekonomik coğrafyanın bir disiplin olarak sosyal bilimlerin içinde en çok konuşulan ve atıf alan alanlardan biri olmasına neden olurken disiplinin tematik ve teorik çerçevesi ile yöntemsel zenginliği de her geçen gün artmıştır. Son 30 yılda ekonomik coğrafya içinde bilgi üretimi ve yayılımının mekânsal boyutuna eğilen yeni bir alt disiplin olarak inovasyon coğrafyası ile kurumsal ekonomik coğrafya, evrimsel ekonomik coğrafya, ilişkisel ekonomik coğrafya gibi yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Kaygalak, 2020).

Öyle görünüyor ki Türkiye coğrafyacıları da ekonomik coğrafyanın bu yeni gündemini tanımaya ve söz konusu bu yeniyi içeriye taşımaya çalışmaktadırlar. Özellikle 2000’li yıllardaki yenilik arayışlarına giren jenerasyonun (değerlendirme için bakınız Özgür, 2018; Arı, 2019; Bekaroğlu, Yavan & Anlı, 2019) bu anlamda Anglo-Amerikan coğrafyasındaki tematik, teorik ve metodolojik yenilikleri taşımaya çalıştığı söylenilebilir. Nitekim özellikle 2010 ve sonrasında bu yeni konuları ve yaklaşımları baz alarak yapılan tez çalışmalarının sayısı artmaktadır. Yukarıda değinilen Yavan (2006) ve Kaygalak’a (2011b) ek olarak Tuysuz (2017), Altuğ (2017),

Şahin (2018), Kurtar-Anlı (2021), Urhan (2021), Güney (2021) ve Duran (2022) bunlara örnek gösterilebilir. Buna karşın daha önce de belirttiğimiz gibi geleneksel betimlemeci yaklaşımla yapılan çalışmaların sayısı hâlâ çoğunluktadır. Bu tür çalışmalarda ekonomik faaliyetleri ekolojik ve çevresel koşulların bir sonucu gibi görme baskısı hissedilebilmektedir. Öyle ki il ya da sektör düzeyinde sanayinin ele alındığı bazı çalışmalarda hâlâ hammadde, işgücü, enerji, su kaynakları gibi klasik faktörlerin yanı sıra morfolojik ve jeolojik özellikler birer faktör olarak sıralanabilmekte bölgesel ve ulusal rekabet için temel koşul olan yeni faktörler göz ardı edilebilmektedir (örneğin Çavuş, 2013; Hanilçi, 2014; Kartal, 2021).

Oysa küreselleşen dünyada sanayileşme dinamiklerini yönlendiren ve bu klasik faktörlerin rolünü çok daha arka plana atan yeni gelişmeler söz konusudur. Türkiye özelinde konuşulduğunda son yıllarda ulusal ekonomik bağlantıların coğrafi boyutundaki genişlemeler, yeni pazarların ve ekonomik işbirliği alanlarının yükselişi, bölgeler arası ekonomik akışların türünün ve sayısının değişmesi, büyüyen ulusal ekonominin hammadde, aramalı ve enerji itibarıyla dış bağımlılığının artması, ulusal alt yapı yatırımları ve demografik hareketlilik nedeniyle beliren yeni bölgesel yoğunlaşmalar, sektörel girdi-çıkı bağlantılarının ve dolayısıyla bölgesel girdi-çıkı bağlantılarının değişmesi, geleneksel sanayi merkezlerinin dönüşümü, finans kapitalizminin ve hizmet ekonomisinin yükselişi, bölgesel uzmanlaşma ve kümelenmeye dönük politikalar gibi çok sayıda yeni gelişme ve süreç, başta sanayinin coğrafyası olmak üzere ekonominin mekânsal boyutunu dönüştüren temel faktörler olarak incelenmeyi beklemektedir. Yine daha çok 2000’li yıllarda tarım kesiminde neoliberal politikaların derinleşmesiyle birlikte tarım ürün deseninde muazzam dönüşümler yaşanmakta, yeni tarım ürünlerinin üretimi yapılmakta, sözleşmeli tarım yaygınlaşmakta, tarımsal mülkiyet yapısı dönüşmekte, tarımda sermaye yoğunlaşması olmakta, sanayi ile iç tarımsal üretim arasındaki entegrasyon düzeyi değişmekte, küresel ısınma ve tarımın liberalizasyonu nedeniyle bölgesel düzeyde tarım ekonomisine dönük stratejiler değişmekte ve tarımsal kesimdeki kentsel hizmetler yaygınlaşmaktadır (Günaydın, 2010; Tekeli, 2016). Bunlar ve daha birçok yeni gelişme, tarım coğrafyasında köklü dönüşüme neden olurken eski açıklayıcı kavramsal çerçeveyi de anlamsız kılmaktadır. Ancak maalesef hem sanayi coğrafyası hem de tarım coğrafyası hâlâ bir dağılım coğrafyası olarak görülmekte ve çoğunlukla öyle çalışılmaktadır. Diğer alt sektörlerden biri olan finans ve hizmet sektörlerine ilişkin çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Turizm çalışmaları ise ekonomik coğrafya perspektifinden çok insan çevre etkileşimi perspektifinden ve turizm ekonomisi perspektifinden çalışılmaktadır. Öyle ki turizm coğrafyası çalışmaları Türkiye’de ekonomik coğrafyanın bir alt alanı olmaktan çok beşeri coğrafyanın ayrı bir alt alanı biçiminde algılanmaktadır.

Genel olarak okul coğrafyasının, insan çevre etkileşimi olan coğrafyanın ve dağılım coğrafyasının, Türkiye beşeri coğrafyasının karakterini tanımladığını söylemek mümkündür. Yukarıda belirttiğimiz yeni fiili gelişmelere uygun açıklamalar sunmamaları bu karakterden kurtulamamakla ilgilidir. 20.yüzyılda Türkiye beşeri ve ekonomik coğrafyacılarının kaçırdığı iki kırılma noktası bugün içinde olunan sorunlu durumdan çıkamayışın en önemli nedenlerindendir. Coğrafyadaki sayısal devrimin Türkiye’de ıskalanması, özellikle pozitivist paradigmanın etkisiyle gelen teorik açıklama çerçevelerinin de kaçırılmasına neden olmuştur (Yavan, 2005a, 2005b; Tekeli, 2012). Bu ise çoğunlukla sayısal modellemelere dayalı açıklamaları disiplin içine transfer edilememesini beraberinde getirmiştir. Ekonomik coğrafya açısından bu, disiplinin iktisat, bölge bilimi, ekonometri, kalkınma iktisadı, uluslararası ticaret, işletme gibi yakın disiplinlerle işbirliği yapmasını engellemiş ve bu alanlardaki yöntem ve tekniklerin dışlanmasına neden olmuştur. Bu durum bugün de daha kritik bir hâl alarak devam etmektedir. Zira sayısal devrimin yaklaşımını ifade eden nümerik ya da sayısal yöntemler daha da çeşitlenerek ekonomik coğrafyanın önemli bir bölümünü oluşturmuş durumdadır. Ancak Türkiye ekonomik coğrafyacıları üniversite giriş puanları ve eğitim arka planları nedeniyle bu sayısal ve analitik düşünme becerisini yeteri kadar geliştirememekte ve disipline çekememektedirler. Oysa ekonomik coğrafyada ve genel olarak coğrafyada bilgisayarlı modelleme tekniklerinin gelişmesine, coğrafi bilgi sistemleri içindeki yersel analizlerin çeşitlendirilmesine ve her türlü sosyal olgunun mekânsal istatistik analizine konu edilmesine olanak sunan tekniklerin gelişimi, çoğunlukla işletme ve iktisat gibi alanlardan gelen akademik coğrafyacıların adımlarıyla olabilmektedir. En basit haliyle ekonometrik denklemlere ve regresyon analizlerine mekânı koyan adımlar bu türde akademik işbirlikleri ile doğmuştur (Getis, 2009). Günümüzde ise bu teknikler yapay zeka, büyük veri, nesneler interneti gibi yeni tekniklerle entegre edilerek yeni veri toplama ve analiz yöntemleri geliştirilmektedir. Oysa

bizde son yıllarda çağdaş yöntem ve teknikleri kullandığını ileri süren araştırmacıların çalışmalarında sadece basit regresyon denklemleri ve betimleyici istatistiksel analizler ile sınırlı kalınmakta, bu tür modellerin mantığına uygun model doğrulama testlerine ya da model geliştirme önerilerine rastlanılmamaktadır.

İkinci kırılma noktası ve kanımca en önemlisi de 1960'larda başlayan ancak 1970'lerde iyice beliren sosyal teoriye ilişkin yeni tartışmalara uzak kalınmasıdır (Yavan, 2005a, 2005b; Tekeli, 2012). 1970'lerin yapısalcı kuramın etkisindeki açıklamalar ekonomik coğrafyayı sosyal bilimlere daha yakın kılmakla kalmamış; disiplin içi teorik ve epistemolojik tartışmaların sürekli canlı kalarak değişmesine neden olmuştur. Özellikle sosyal teoride mekânın açıklayıcı bir unsur olarak ön plana geçişine ve mekân teorisine Türkiye beşeri coğrafyacıları bihaber kalmışlardır. Böyle olunca da sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, kent bilimi, planlama gibi alanlardaki mekâna ilişkin yeni epistemolojik tartışmaların getirdiği tematik ve metodolojik olanakları tanıyamamışlardır. Ya da buna ihtiyaç duymamışlardır. Ne sayısal devrimin çizgisini takip eden modellemeci analitik yöntemler ne de sosyo-mekân anlayışına uygun kavramsal analitik yaklaşımlar bu nedenle beşeri coğrafyada ve ekonomik coğrafyada yer bulamamıştır.

Oysa dış dünyaya baktığımızda günümüz ekonomik coğrafyasında hem pozitivist paradigmanın hem de yorumsamacı (hermeneutik) paradigmanın tematik ve metodolojik çerçevelerinin bir arada kullanıldığı çok paradigmatlı bir disiplin karşımıza çıkmaktadır (Tekeli, 2012). Bu çok paradigmatlı yapı, uzun bir tarihsel süreçteki disiplin içi ve dışındaki kuramsal tartışmaların ve çekişmelerin ürünü olarak belirmiştir. Bizde ise böylesi bir tartışma ve çekişmeyi olanaklı kılacak, yaşatacak, bu çekişmelerden yararlı bir gelişme yaratacak bir kurumsal işleyiş olmadığından benzer bir tarih yazımı en azından şimdiye kadar mümkün olmamıştır. Hatta disiplin içi kuramsal çekişmelerin, geleneksel usta-çırak ilişkisinin hiyerarşik, tutucu, biatçı yanı nedeniyle mahkûm edildiği; hocasının ve büyüklerinin daha iyi bildiği kabulünden hareketle kendinden önceki açıklamalarla çatışan çelişik fikirlerin dışarıda bırakılmasına neden olan bir kurumsal işleyiş söz konusudur (Büken, 2006; Tuncer, 2019; Tekerek, 2023). Akademik pozisyon ve terfilerin önemli bir oranda bu kurumsal işleyiş biçimine bağlı olduğu durumda ise yapılan çalışmalar birbirinin tekrarı konumuna düşmektedir. Öyle ki yapılan tez çalışmalarının çoğu belli bir teorik ya da kuramsal arka plan sunmadan ve metodolojik açıdan izlenilen yolu tanıtip savunmadan yapılmaktadır. Sadece bu bile yapılan birçok doktora tezinin asgari bilimsel şartlardan uzak olduğunu ve bilimsel tez formatının nasıl olması gerektiğinin bilinmediğini göstermektedir. Buna bir de çoğu coğrafya bölümünde, en azından yakın zamana kadar, araştırma yöntemleri, araştırma tasarımı, bilim etiği, coğrafyanın tarihi, bilim felsefesi ve tarihi gibi temel derslerin olmadığı (Yavan, 2012) eklenirse durumun vahameti daha da anlaşılmış olur.

5. SONUÇ

Özellikle son kırk yıldır ekonomik ve bölgesel kalkınma anlayışında köklü değişiklikler olurken yeni içsel kalkınma teorisi mekânı ön plana çıkararak ekonomik coğrafyayı sosyal bilimler içinde ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. Ekonomik coğrafyanın gündemi 1980'lerden itibaren bu içsel kalkınma teorilerine kaynaklık eden bölgeye ya da yerele özgü faktörlerin tanımlanmasına ve ortaya konulmasına yoğunlaşmıştır. Yerel sosyo-kültürel sistemler olarak bölgenin sahip olduğu sosyal karakter, açıklayıcı bir değişken olarak öne çıkarılmaya başlanmıştır. Yerelliklerin sosyal ve kültürel yapılarını esnek üretim organizasyonu, bölgesel üretim sistemleri, yerel-bölgesel-ulusal inovasyon sistemleri, yaratıcı bölgeler, öğrenen bölgeler vb. gibi çoklu kavramsal çerçeve altında inceleyen ekonomik coğrafya, yeni ekonominin mekânsal organizasyonuna getirdiği doyurucu açıklamalarla interdisipliner karakterini güçlendirmiştir. Günümüz ekonomik coğrafyası, dış ticaret teorisi ve iktisattan gelen etkilerle sabit durağan kaynak donatılarından çok, söz konusu bu değişken sosyal yapıları itibarıyla mekânı gündemine almaktadır. Neo-Marshallcı ve Neo-Schumpeterci açıklamalar çerçevesinde akışları ve yığılmaları yerel-bölgesel kalkınmanın birikimsel koşulları olarak ön plana çıkarmakta ve incelemektedir. Bu yönüyle hem kalkınma literatüründe hem de değişik sosyal süreçlerin açıklanmasında, mekânın değişken fonksiyonları ve somut olmayan dışsallıkları itibarıyla denklemlere dâhil edilmesine aracılık etmektedir. (Capello, 2011). Ekonomik coğrafyanın günümüzde sahip olduğu tematik zenginlik değişik yöntem ve teknikleri içeren metodolojik çoğulculuğa kapı aralamakta ve onu çok paradigmatlı bir disiplin yapmaktadır (Kaygalak, 2020). Bir yandan coğrafi bilgi sistemleri ve sayısal modelleme tekniklerinin dayandığı nicel araştırma

yöntemleri, bir yandan da sosyal teorinin yorumsamacı kavramsal çerçevesine dayanan çok sayıdaki kuramın gereksindirdiği nitel araştırma yöntemleri, hep bir arada kullanılmaktadır.

Türkiye ekonomik coğrafyacıları mekânsal dönüş ve kültürel dönüş ile gelen ekonomik coğrafyanın bu yeni durumuna ne kadar aşına ve duyarlıdırlar? Bu soruya kesin ve doyurucu bir yanıt vermek, en azından doktora tezlerinden hareketle pek mümkün görünmüyor. Ancak peşin ve kesin bir olumsuz yargıya da açık kapı bırakmadığını da belirtmek gerekir. Dünya coğrafyası ve ekonomisiyle entegrasyonu her geçen gün artan ülke gerçekliğinin, bu duyarlılık yönünde biz coğrafyacıları zorladığı açıktır. Bugün Türkiye’de izlenen sektörel teşvik politikaları ile bölgesel kalkınma politikalarının mekâna duyarlı politikalar olması gerektiği yönündeki bilinç, her geçen gün güçleniyor (Yavan, 2011 ve 2013). Öyle ki hazırlanan politika metinleri ve söylemleri, meşruiyetini ve mantığını yukarıda saydığımız ekonomik coğrafyanın kuramsal açıklamalarına dayandırmaktadırlar (Kalkınma Bakanlığı, [KB], 2014). Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik gerçekliği, yeni nesnel gerçekliğimiz olarak biz coğrafyacıları, ekonominin coğrafyasını bu yeni teorik ve kavramsal perspektifte okumaya zorluyor. Ancak bunun akademik anlamda kurumsallaşmış bir yenilik biçimini alıp almayacağını ise zaman gösterecektir. Bu bağlamda (ekonomik) coğrafyacıların yüzleşmesi gereken çok sayıda sorunu bulunmaktadır.

Bugün maalesef Türkiye (ekonomik) coğrafyacıları toplumsal ihtiyaçlarla ve gerçeklerle örtüşen bir gündem oluşturmaktan uzaklar. Bu durum hiç şüphesiz disiplin içi gelişmeler kadar disiplin dışı gelişmelerle de bağlantılıdır. Doktora tezlerinden hareketle bakıldığında Cumhuriyetin 100.yılında geleneksel yaklaşımın domine ettiği ancak dünyadaki çağdaş yaklaşımların da bir arada olduğu ikili bir ekonomik coğrafya yapısıyla karşı karşıyayız. Her ikisinin de kendine yer buldukları mevcut akademik yapının kurumsal işleyişi, dışsal bir tazyik olarak disiplinin gelecekte alacağı yönü belirleyecektir. Bir yanda değişimin gerekliliğinde ısrar edenler bir yandan da önerilen yeniye “*coğrafya değildir*” diye itiraz edenler. Görünürde disiplinin iç mantığına özgü bir durum gibi görünse de fiiliyatta bu yaklaşım farklılığı, mevcut kurumsal yapının dışsal tazyiki ile birlikte bireysel husumetlere, kişisel kayırmalara, klikleşmelere, nepotizme ve dışlamalara neden olabilmektedir. Ancak günün sonunda değişmeyen talihsiz gerçek ise camianın geneline yayılan, ortak akılla ve etkileşimli bir şekilde üretilmiş bir araştırma gündeminin oluşturulamaması ve kapsayıcı topyekün bir ilerlemenin sağlanacağı gelişme yürüngesinin yaratılamamasıdır.

Ortak akıl ve birlikte öğrenme zemininin yok edildiği kurumsal akademik ortamda ise bireysel çıkış yollarını temel strateji olarak seçen herkes, kariyer ve prestijin gereği olarak görülen akademik puanlamayı tamamlamakla meşgul olmaktadır. Puanlamanın akademik kariyer ya da pozisyon için fetişleştirilmiş şekilde yüceltilmesi ise yayın patlamasına neden olsa da bu örgütlü niteliksiz bir yayın patlamasıdır. Çünkü akademisyenler üzerindeki yayın baskısı, aceleci ve özensiz yayınlara neden olmaktadır. Ücretlerin, ünvanların ve puanların hızlı yayına zorlaması, derinlemesine teorik çalışmaların ve çok yönlü kavrayış biçimlerine dayanan teorik çalışmaların ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Açılan coğrafya bölümü sayılarındaki patlama ise eskisiyle kıyaslanamayacak bir istihdam alanı yarattığından hiyerarşik ve kayırmacı ortamda akademik yapıya eklenilebilecek sosyal ilişki sermayesine sahip bireylerin bu niteliksizliğe daha çabuk engaje olmasına ve onu yeniden üretmesine neden olmaktadır.

Bu niteliksiz yayın furyasından kaçan yenilikçi coğrafyacılar ise yenilik adına sorgulamaksızın ve eleştirmeksizin dışarıdaki teorik açıklamaların ve kuramların ithaline odaklanmaktadır. Bu ithalatı teşvik eden temel itki, yabancı yayınların peşin hükümlü bir şekilde nitelikli olarak kabul edilmesi ve akademik prestijin temel koşulu olarak görülmesidir. Ancak yabancı dergilerdeki yayınlar da söz konusu dergilerin alışıldık teorik çerçevelerine sadık kalmaktadırlar. Bu nedenle söz konusu ithalat kaygısı ve yabancı yayın kaygısı, Türkiye gerçeğine uyarlanmış ve Türkiye’nin toplumsal ihtiyaçlarını odağına almış ortak bir tematik gündemi ve çalışmayı ötelemektedir. Başka coğrafyaların teorik çerçevesini kendi gerçekliğimize giydirmek gibi bir çabaya girilmektedir. Söz gelimi Anglo-Amerikan ekonomik coğrafyada yaygın olan aktör tabanlı kavramsal ve teorik açıklamalar; aktörü ve failliğini boğan yapısal koşulların belirleyici olduğu bizdeki durumlara karşın ısrarla savunulmakta; kendi gerçekliğimizi açıklamada daha kullanışlı olabilecek yapısalcı açıklamalardan uzak durulabilmektedir. Yabancı yayın fetişizmi nedeniyle sürekli dışarıda üretilen teorik ve kavramsal çerçeveyi

yakalama telaşıyla kendi üzerimize düşünememe gibi bir talihsizliğe düşüyoruz. Dışarıda popüler olan konulara odaklanmaktan asıl sorun etmemiz gereken koşulları ve durumları gözden kaçırıyoruz. Bunu yapmayıp kendi çevresinde yapılanı ya da kendinden önce yapılanları tekrar edenlerse daha da kötü bir duruma düşmekte. Düşünsel ve entelektüel derinlikten uzak, kendi yerelliğine gömülmüş, değişimi sorgulamaksızın olumsuzlayan, mevcut sorunlu yapıyı yeniden üretmeye hizmet eden rutine dayalı bir akademik hayat sürmektedirler.

Yüzyılın dönümünde Türkiye’de beşeri ve ekonomik coğrafyacılar, evrensel standartlarda bilim yapma pratiğini yerleştirmek istiyorlarsa üç temel sorunla özellikle yüzleşmek zorundadırlar: Bunlardan birincisi, okul coğrafyasının müfredatına sıkışmışlık halinden kurtulma sorunudur. İlk ve ortaöğretim müfredatına referansla coğrafyadaki lisans ve lisansüstü eğitimin şekillendirilmesi önemli bir sorundur. Çünkü bu, kuramsal ve tematik anlamda yenilik arayışını değil, mevcudun tekrarını gerektirmektedir. İkincisi ise okul coğrafyası misyonunun gereği olarak beliren epistemolojik kavrayış biçimlerine karşı evrensel bilimin gereksindirdiği epistemolojik kavrayış biçimlerini sahiplenmektir. Türkiye’de beşeri coğrafya ve özelde de ekonomik coğrafya, eleştirel sosyal teorinin epistemolojik tartışmalarını içine çekmiş değildir. Bu, büyük oranda okul coğrafyasının gereksindirdiği devletçi ideolojik koşullanmanın etkisine bağlanabilir. Böylesi bir koşullanma bir tür epistemolojik şiddet yaratmakta ve farklı kavrayış biçimlerine kapıyı kapatmaktadır. Söz gelimi devletçi geleneğin getirdiği epistemolojik ön kabuller ve peşin hükümler, ekonomik ve beşeri coğrafyada kapitalist sınıf ilişkilerinin, sermaye birikim ilişkilerinin, bölgesel eşitsizliklerin, bunlardan kaynaklanan adaletsizliklerin, bu eşitsizliklerin besleyip büyüttüğü sosyal dışlanma ve ayrıştırma sorunlarının, sermayenin coğrafi yoğunlaşmasının, yoksulluğun ve eşitsiz coğrafyayı sürekli kılan diğer mekânsal yapılar ile dinamiklerin araştırma ufkumuzdan çıkmasına neden olmuştur. Üçüncü bir sorun ise disiplinin kurumsal işleyiş biçimini ortak akıl ve etkileşimli süreçlerle belirleyecek yeni bir zemin yaratmaktır. Disiplinin heteronom karakterini belirleyen mevcut hiyerarşik kurumsal işleyiş, Türkiye akademisinin genel bir sorunudur. Bu heteronom karakter nedeniyle disipliner gelişme, disiplin içi bilimsel eleştirilerden, teorik, metodolojik ve tematik arayışlardan doğan ortak hareket mekânizmasından çok; tepeden inme şekilde, disiplin dışı siyasi, kişisel ve kurumsal müdahalelere bağlı hale gelir. Bu da disipliner gelişmenin önünü açık tutan temel kanalların kapanmasına neden olmaktadır.

Oysa daha demokratik, açık, şeffaf ve katılımcı bir örgütlenme doğrultusundaki arayışlar, ortak akıl ve etkileşime dayalı sürekli değişimin kurumsallaşmasını sağlayabilir. Bu kurumsallaşma sayesinde zamanın ihtiyaçlarıyla ve nesnel gerçekliğiyle uyumlu devingen bir gelişme yörüngesi yaratılabilir. Yüzyılın sonunda (ekonomik) coğrafyacıların bulundukları noktanın evrensel standartlara göre neresi olduğunu iyi kavramaları gerekir. Ancak bunun kadar, bu evrenselliğe katkıda bulunacak kurumsal ve örgütsel yapıyı nasıl inşa edebilecekleri de önemli bir sorundur ve bu, zamanımızın günümüz coğrafyacılarına yüklediği temel sorumluluklardan biridir. Bu, Cumhuriyet’in ideallerinin gereksindirdiği ve yüklediği bir sorumluluktur.

Teşekkür

Çalışmanın ilk taslağını okuyup yapıcı eleştirilerini sunarak çalışmanın daha nitelikli olmasını sağlayan dostum İlkay Südaş’a teşekkür ederim.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / funding conditions	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. <i>The author declared that this study has received no financial support</i>

REFERANSLAR

- Ak, M. (2004). Osmanlı Coğrafya Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (2), 163-211.
- Akova (Balci), S. (1994). *Antalya Körfezi'nin kuzeyindeki ovalarda ziraat hayatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyol, İ. H. (1940). *Tanzimat Devrinde bizde coğrafya ve jeoloji*. Maarif Matbaası.
- Akyol, İ. H. (1943a). Son Yarım Asırda Türkiye’de Coğrafya I: Mutlakiyet Devrinde Coğrafya. *Türk Coğrafya Dergisi*, 1, 3-15.
- Akyol, İ. H. (1943b). Son Yarım Asırda Türkiye’de Coğrafya II: Meşrutiyet Devrinde Coğrafya. *Türk Coğrafya Dergisi*, 2, 121-136.
- Akyol, İ. H. (1943c). Son Yarım Asırda Türkiye’de Coğrafya III: Cumhuriyet Devrinde Coğrafya. *Türk Coğrafya Dergisi*, 3, 247-276.
- Altuğ, F. (2017). *Yakınlık türlerinin farklı bilgi tabanlarına sahip sektörlerde bilgi, öğrenme ve yenilik süreçlerine etkisi: Eskişehir örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arı, Y. (2013). Yeni yüzyılda Türkiye’de coğrafya: fırsatlar ve tehditler. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1, 6-13.
- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: Son 100 yılda Dünya’da ve Türkiye’de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 1-34.
- Arı, Y. (2019). Yenilik ve Bilimsel Gelişme: Türk Coğrafya Tartışma Listesinin (Coğrafya) İçerik Analizi (1997-2012). *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 95-120.
- Avcı, S. (1991). *Türkiye’de şeker sanayisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balkız, B., & Öğütle, V. S. (Eds.) (2016). *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri, Temel Yaklaşımlar, Kavramlar ve Tartışmalar*. Doğubatu Yayınları.
- Barnes, T. J. (2000). Inventing Anglo-American Economic Geography:1889-1960. In E. Sheppard & T.J. Barnes (Eds), *A Companion to Economic Geography* (s. 11-26). Blackwell.
- Barnes, T. J. (2001). Retheorizing economic geography: From the quantitative revolution to the ‘cultural turn’, *Annals of the Association of American Geographers*, 91, 546-565.
- Bediz, D. (1966). XIX. Asırda Türkiye’nin coğrafya sahasındaki büyük hamlesi ve milletlerarası bir yarışmada Türk başarısının 90. yıl dönümü. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1, 17-24.
- Bekaroğlu, E. (2016). Modern dünya-sisteminin bilgi yapıları bağlamında coğrafya için bir dışsal tarih okuması, *Toplum ve Bilim*, 136, 117-146.
- Bekaroğlu, E., & Yavan, N. (2013). Modern Türk coğrafyasının tarihsel gelişiminde Batılı coğrafya okullarının etkisi: Ampirik bir analiz. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1, 51-66.
- Bekaroğlu, E., & Özdemir, A.R. (Eds.). (2014). *Bir Disiplinin İç Dünyası: Modern Türk Coğrafyası Üzerine Söyleşiler*. İdil Yayıncılık.
- Bekaroğlu, E., & Yavan, N. (2018). Türk coğrafyacılığında dört gelenek: Ampirik bir analiz. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35, 101-109.
- Bekaroğlu, E., Yavan, N., & Anlı, Ö.F. (2019). Türk Coğrafyacılığında Jenerasyonlar: Disiplinin Tarihine Kohortçu Bir Yaklaşım. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17, 55-77.
- Bekaroğlu, C. E., & Yazan, S. (2021). *Hegemonyayı Haritalamak: Türk Coğrafyacılığındaki Entelektüel Değişim Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Pegem Akademi.
- Bekaroğlu, E., & Barnes, T. (2022). Dictatorships and universities: The 1980 Turkish military *coup d’etat* and Turkish geography. *Political Geography*, 91, 1-11.
- Belleten, (Nekroloji). (1969). Hâmit Sadi Selen 1892-1968. *Belleten*, 33, 91-95.
- Berkes, N. (2008). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi yayınları.
- Bourdieu, P. (2007). Viva La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı & Ü. Tatlıcan (Der.) içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 33-49). İletişim Yayınları.

- Bourdieu, P. (2013). *Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*. (Çev. Levent Ünsaldı). Heretik Yayınları.
- Büken, N. Ö. (2006). Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 37, 164-170.
- Capello, R. (2011). Location, Regional Growth and Local Development Theories. *AESTIMUM*, 58, 1-25.
- Cem, İ. (2017). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. (26. b.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çavuş, A. (2013). *Trabzon’da sanayileşme ve başlıca sorunlar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Dicken, P. (2003). *Global shift: reshaping the global economic map in the 21st century* (4. edition). Sage.
- Dinç, A. (2015). *Faik Sabri’den Günümüze Yansımalar*. Çizgi Kitabevi.
- Doğanay, H., & Coşkun, O. (2012). *Tarım Coğrafyası*. Pegem Akademi.
- Doğanay, H. (1978). *Türkiye besin kaynakları ve nüfusla ilişkisi*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Duran, E. (2022). *Endüstri 4.0 kapsamında savunma sanayisi kümelenmeleri: Ankara ili örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Duranton, G., & Storper, M. (2006). Agglomeration and growth: a dialogue between economists and geographers. *Journal of Economic Geography*, 6, 1-7.
- Durgun, S. (2011). *Memalik-i Şahaneden Vatana*. İletişim Yayınları.
- Eraydın, A. (1999). Sanayinin Anadolu’ya yaygınlaşması ve Son Dönemde Gelişen Yeni Sanayi Odakları. O. Baydar (Ed.) içinde, *75 Yılda Çarklardan Çiplere* (s. 257-278). Tarih Vakfı Yayınları.
- Eraydın, A. (2002). *Yeni Sanayi Odakları:Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Erendil, A. (1998). Using Critical Realist Approach in Geographical Research: An Attempt to Analyze the Transforming Nature of Production and Reproduction in Denizli. Unpublished PhD Dissertation, METU.
- Erinç, S. (1958). *Bölge Sınırlandırmasının Esasları*. İkinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Erinç, S. (1959). Bölge Planı Nasıl Yapılır? *İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 11, 39-41.
- Erinç, S. (1963). *Tatbiki Coğrafya ve Planlama*. Şehircilik Konferansları 1962- 1963, İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları.
- Erinç, S. (1973). *Elli Yılda Coğrafya*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları.
- Erinç, S., & Tunçdilek, N. (1952). The Agricultural Region of Turkey. *Geographical Review*, 42, 179-203.
- Filiztekin, A., & Tunalı, İ. (1999). Anatolian Tigers: Are They for Real? *New Perspectives on Turkey*, 20, 77-106.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. (Çev. Veli Urhan). Birey Yayıncılık.
- Getis, A. (2009). Spatial Weights Matrices. *Geographical Analysis*, 41, 404-410.
- Gümüşçü, O. (2012). Katip Çelebi’den Günümüze Türkiye’de Coğrafyanın Tarihi Serüveni. *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, (s. 355-389). 18-19 Ekim 2012, Ankara.
- Gümüşçü, O. (2019). Türk Coğrafya Çalışmalarına Genel Bir Bakış: Dün – Bugün – Yarın. M. Kaçar & Ö. Bozkurt (Eds) içinde, *Bilim Tarihine Yeni Yaklaşımlar* (s. 155-244). Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Gümüşçü, O. & Karakaş-Özür, N. (2016). Türkiye’de Modern Coğrafyanın Kuruluşu Ve Örgütlenmesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 93(32), 105-148.
- Günaydın, G. (2010). *Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm: Politika Transferi Süreci / AB ve Türkiye*. Tan Kitabevi.
- Güney, İ. (2021). *Evrimsel ekonomik coğrafya perspektifinden turizm destinasyonlarının evrimi, krizler ve dirençlilik bağlamında Antalya örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hanilçi, R. (2014). *Malatya’da sanayinin gelişimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. Edward Arnold Publishing.

- Harvey, D. (1975). The geography of capitalist accumulation: A reconstruction of the Marxian theory. *Antipode*, 7(2), 9–21.
- Harvey, D. (1982). *The Limits to Capital*. Basil Blackwell.
- Karabulut, M. (2013). Fiziki coğrafya tarihi ve felsefesi. *Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 428-433). 19-21 Haziran 2012. İstanbul.
- Kartal, M. (2021). *Türkiye’de tabii deri sanayisinin coğrafi dağılışı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, D. S. (2019). Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Coğrafya Ders Kitapları Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(33), 287-317.
- Kaya, İ. (2005). Sosyal teori ve beşeri coğrafya. *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof.Dr. İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiriler Kitabı* içinde (s. 257-266). 29-30 Eylül 2005. İstanbul.
- Kayan, İ. (2000). Türkiye Üniversitelerinde Coğrafya Eğitimi, Amaç, Yeni Hedefler, Sorunlar ve Öneriler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 11, 7-22.
- Kaygalak, İ. (2011a). Postmodern Eleştirilerin Coğrafi Düşünce ve Yeni Mekân Kavrayışları Üzerine Yansımaları. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9, 1-10.
- Kaygalak, İ. (2011b). *Türkiye’de Sanayi Kümelenmesi: Uşak Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaygalak, İ. (2016). Türkiye’de Sanayinin Gelişimi ve Coğrafi Dağılışı. M. Hayır Kanat (Ed) içinde, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* (s. 402-432). Nobel Yayıncılık.
- Kaygalak, İ. (2020). *Mekân ve Ekonomi: Ekonomik Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygalak, İ. (2022). Mekansal Dönüşü İlişkisel Bir Perspektifle Düşünmek Üzerine. *Possible*, 11, 27-50.
- KB, (2014). *Bölgesel Gelişme Uyum Stratejisi 2014-2023*. Kalkınma Bakanlığı.
- Koçman, A. (1999). Cumhuriyet Döneminde Yüksek Öğretim Kurumlarında Coğrafya Öğretimi ve Sorunları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 10, 1-14.
- Köse, A. H., & Öncü, A. (1998). Dünya ve Türkiye ekonomisinde Anadolu imalat sanayi: Zenginleşmenin mi yoksa fakirleşmenin mi eşiğindeyiz? *Toplum ve Bilim*, 77, 135-159.
- Krugman, P. (1991). Increasing returns and economic geography. *Journal of Political Economy*, 99, 483-499.
- Krugman, P. (1995). *Development, Geography and Economic Theory*. MIT Press.
- Kurtar-Anlı, C. (2021). *Mekân ve yer kavramları bağlamında üçüncü yerlerin tüketim coğrafyası perspektifinden analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lefebvre, H. (1974). *La Production de l'Espace*. Anthropos.
- Livingstone, D. N. (1992). *The Geographical Tradition*. Blackwell Publishing.
- Martin, R. (1994). Economic Theory and Human Geography, In D. Gregory, R. Martin & G. Smith (Eds), *Human Geography: Society, Space and Social Science* (s. 21-53). Macmillan Press.
- Martin, R., & Sunley, P. (1996). Paul Krugman’s Geographical Economics and Its Implications for Regional Development Theory: A Critical Assessment. *Economic Geography*, 72, 259-292.
- Massey, D. B. (1984). *Spatial divisions of labor: Social structures and the geography of production*. Macmillan.
- Massey, D. (1993). Power-geometry and a progressive sense of place. In J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson & L. Tickner (Eds), *Mapping the futures: local cultures, global changes* (s. 59-69). Routledge.
- Mutluer, M. (1995). *Denizli’de sanayi faaliyetleri ve sorunları üzerine bir ekonomik coğrafya araştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mutluer, M., & Ölgen, M. K. (2002). Türkiye’de coğrafyanın güncel sorunları ve yeni eğilimler. *Türk Coğrafya Kurumu Coğrafya Kurultayı Bildiriler Kitabı* içinde (s. 415-427). 9-12 Temmuz 2002, Ankara.
- Gümüşçü, O. (2012). Katip Çelebi’den Günümüze Türkiye’de Coğrafyanın Tarihi Serüveni. *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 355-389). 18-19 Ekim 2012. Ankara.
- Özgen, H. N. (2011). Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşundan Günümüze Coğrafya Ders Kitaplarında Vatanın Sonu Gelmez Kurguları. *Toplum ve Bilim*, 121, 48-78.

- Özgen, N. (2016). A critical approach to discipline of human geography as an apparatus for state hegemony in Turkey. *Journal of Geography in Higher Education*, 40, 131-153.
- Özgüç, N. (2006). Prof.Dr. Erol Tümertekin. N. Özgüç & A. N. Timor (Haz.) içinde, *İnsan ve Mekân: Prof.Dr. Erol Tümertekin'e 80. Yıl Armağanı* (s.1-17). Çantay Kitabevi.
- Özgür, M. E. (2018). Türk Beşeri Coğrafyasında Yenileşme Eğilimleri: Değişim Aktörlerinin Perspektifinden Bir Değerlendirme, *International Journal of Geography and Geography Education*, 38, 142-170.
- Özgür, E. M. & Yavan, N. (2013). Türk Coğrafyacılarının İç Hesaplaşması: Neden Başaramadık? Nasıl Başarabiliriz? *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1, 14-38.
- Özözen, S. (1997). *Türkiye'de turuncgil alanları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Peet, R. (1998). *Modern Geographical Thought*. Blackwell.
- Pérouse, J. F. (2012). Türkiye'de coğrafyanın yansımaları. (Çev. N. Yavan & S. Acar), *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(1), 1-8.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantages of Nations*. Macmillan.
- Rotry, R. (2022). *Felsefe ve Doğanın Aynası*. (Çev. Funda Günsoy). Dergah Yayınları.
- Scott, A.J. (2000) Economic geography: the great half-century. *Cambridge Journal of Economic*, 24, 483-504.
- Scott, A. J. & Storper M. (2003). Regions, globalizations, development. *Regional Studies*, 37, 579-593.
- Smith, N. (1984). *Uneven Development: Nature, Capital, and the Production of Space*. The University of Georgia Press.
- Storper, M. (1997). *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. Guilford Press.
- Şahin, M. T. (2017). *Bilgi yoğun iş hizmetlerinin yer seçim tercihleri ve inovasyon dinamikleri: Ankara metropol kenti örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tanrıkulu, M. & Gümüşçü, O. (2021). Türkiye de Coğrafya Biliminin Gelişimi 1940-2000 Dönemi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19(37), 467-512.
- Taşlıgil, N. (1988). *Manisa Ovaları ve çevresi*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2001). Kent planlaması ve kent araştırmaları. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: Sosyal Bilimler II* içinde (s. 97-159). TÜBA Yayınları.
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye'de coğrafyacıların çok paradigmatlı bir coğrafya dünyasında yaşamayı öğrenmesi gerekiyor. *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 348-354). 18-19 Ekim 2012, Ankara.
- Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de Kır-Kent Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları*. İdeal Kent Yayınları.
- Tekerek, T. (2023). *Taşra Üniversiteleri, Ak Parti'nin Arka Kampüsü*. İletişim Yayınları.
- Toprak, M. A., (Ed.). (2022). *Eleştirel Beşeri Coğrafya: Toplum, Mekan, Coğrafya*. Bağlam Yayınları.
- Tuncer, S. (2019). Cinsiyetlendirilmiş Bir Kurum Olarak Akademi: Türkiye'de Akademinin Cinsiyet Kültürüne Bakmak. *Kültür ve İletişim*, 22(2), 173-208.
- Tuysuz, S. (2017). *Kalkınmada ve rekabetçilikte girişimci derneklerinin rolü: Kayseri örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuysuz, S., & Yavan, N. (2012). Bölgesel coğrafya yaklaşımı ve Türk coğrafyasındaki etkileri üzerine kritik bir değerlendirme. *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 390- 405). 3-4 Kasım 2010, Ankara.
- Tümertekin, E. (1955). Iron and Steel Industry of Turkey. *Economic Geography*, 31, 179-184.
- Tümertekin, E. (1960). Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü. *İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 11, 51-55.
- Tümertekin, E. (1962). Some Maps of Agricultural Land Holdings in Turkey. *Professional Geographer*, 14, 21-22.
- Tümertekin, E. (1964). Changing Picture of Female Participation in Turkish Agriculture. *Professional Geographer*, 16, 17-20.

- Tümertekin, E. (1971). Türkiye’de Beşeri Coğrafyanın Gelişmesi. E. Tümertekin, F. Mansur & P. Benedict (Eds) içinde, *Türkiye Coğrafi Ve Sosyal Araştırmalar* (s. 1-17). İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayını.
- Tümertekin, E. (1975). Bölge Düzenleme ve Gelişme Problemlerinin İncelenmesinde Coğrafyacının Yeri. (J. Tricart’tan çeviri), *İ. Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, 2, 79-94.
- Urhan, F. B. (2021). *Endüstriyel yoğunlaşmanın mekânsal analizi: TR63 Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Ünsaldı, L. (2013). Takdim. P. Bourdieu içinde, *Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Alanın Klinik Bir Sosyolojisi İçin*. (s. 11-54). Heretik Yayınları.
- Üstüner, A. (2019). Klasik Çağ Sonrası Osmanlı Coğrafya Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(33), 41-104.
- Yavan, N. (2005a). SCI ve SSCI Bağlamında Türkiye’nin Coğrafya Biliminde Uluslararası Yayın Performansının Karşılaştırmalı Analizi 1945-2005. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3, 27-57.
- Yavan, N. (2005b). Bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım. *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 (Prof.Dr. İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiriler Kitabı* içinde (s. 405-414). 29-30 Eylül 2005. İstanbul.
- Yavan, N. (2006). *Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların Lokasyon seçimi üzerine uygulamalı bir araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavan, N. (2007). Bölge Bilimi’nin gelişiminde coğrafyacıların rolü. *12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi: Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı* içinde (s. 109- 126). 25-26 Ekim 2007. İstanbul.
- Yavan, N. (2011). Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikasının Yönetişimi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 125-154). 27-28 Ocak 2011, Ankara.
- Yavan, N. (2012). Postgraduate geography education in Turkey. In N. Yavan & İ. Kaya (Eds), *International perspectives on postgraduate education and training in geography* (s. 111-157). Turkish Association of Geographers.
- Yavan, N. (2013). Küresel Kriz Sonrası Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar: Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve OECD’nin Yaklaşımları. *Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 520-534). 19-21 Haziran 2013, İstanbul.
- Yavan, N. (2014). Batı Coğrafyası Geleneği Üzerine. E. Bekaroğlu & A. R. Özdemir (Eds) içinde, *Bir Disiplinin İç Dünyası: Modern Türk Coğrafyası Söyleşiler* (s. 17-51). İdil Yayıncılık.
- Yavan, N. (2019). Türkiye’deki Coğrafyacıların Uluslararası Yayın Performansı (1945-2015): Son 10 Yılda (2005-2015) Ne Değişti? *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 121-150.
- Yavan, N., & Kurtar-Anlı, C. (2018). (Un)Making Human Geography in Turkey under the Dominance of Environmental Determinism. *Possible Düşünme Dergisi*, 13, 77-98.
- Yiğit, A., & Tuncel, H. (2017). *100. Yılında Türkiye’de Coğrafyacılar*. Türk Coğrafya Kurumu Yayınları.
- Yurdadön-Aslan, P., & Yavan, N. (2018). Edward Said’in “Mekansal Dönüş”e Katkısı. *Possible Düşünme Dergisi*, 14, 114-135.

